

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

JANJA JANKOVIČ

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO
VPLIV POKOJNINSKIH SISTEMOV NA STOPNJO REVŠČINE
STAREJŠEGA PREBIVALSTVA

Ljubljana, september 2007

JANJA JANKOVIČ

IZJAVA

Študentka Janja Jankovič izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Lee Bregar, in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

KAZALO

1	UVOD	1
2	POKOJNINSKI SISTEMI V EVROPSKI UNIJI.....	2
2.1	Tipologija držav blaginje.....	2
2.1.1	Vzroki za krizo pokojninskih sistemov	3
2.2	Pokojninske reforme v EU	7
2.2.1	Parametrične reforme	9
2.2.2	Sistemske reforme	13
2.3	Splošne značilnosti pokojninskega sistema v Sloveniji	16
2.3.1	Pokojninska reforma v Sloveniji	18
2.3.2	Upokojenci v Sloveniji	20
3	STARANJE PREBIVALSTVA.....	23
3.1	Staranje prebivalstva in ocena prihodnjih demografskih gibanj	23
3.2	Nizka rodnost.....	24
3.2.1	Otroški dodatek, subvencije in davčna zakonodaja.....	25
3.2.2	Stanovanjska politika.....	25
3.2.3	Trg dela in izobraževanje	25
3.2.4	Urejeno družinsko življenje.....	26
4	NAPOVEDI TVEGANJA REVŠČINE STAREJŠEGA PREBIVALSTVA.....	27
4.1	Trenutno stanje javnega pokojninskega sistema v državah EU	27
4.2	Obseg javnih pokojnin in stopnja tveganja revščine	29
4.3	Ocena vpliva pokojninskih reform na tveganje revščine starejšega prebivalstva.....	32
4.4	Ukrepi za omilitev revščine starejšega prebivalstva v Sloveniji	35
5	VPLIV PARAMETRIČNIH IN SISTEMSKIH REFORM NA REVŠČINO STAREJŠEGA PREBIVALSTVA.....	36
6	SKLEP	38
	LITERATURA	40
	VIRI	40
	PRILOGE	

1 UVOD

Bolj ali manj razvite države se danes, kot še nikoli prej, spopadajo s problemom pokojninskih sistemov. Govorimo predvsem o državah, ki imajo vse manjšo rodnost in tam bo posledično v prihodnosti relativno vse več starejšega prebivalstva. Delovno aktivnega prebivalstva, ki vplačuje prispevke v sistem pokojninskega zavarovanja z namenom omogočiti pokojnine starejšim, pa vse manj. Sprašujemo se torej, ali so obstoječi pokojninski sistemi v prihodnosti sposobni financirati vse številčnejšo generacijo starejšega prebivalstva in posledično preprečiti revščino te generacije. Potrebne so namreč pokojninske reforme, ki bodo starejšemu prebivalstvu omogočile spodobno, socialno neogroženo življenje.

Namen diplomskega dela je ugotoviti, kakšne vrste pokojninskih sistemov imajo države članice EU in ali bodo, ob predpostavki, da bodo ti sistemi v prihodnosti ostali nespremenjeni, zagotavljali bodočim generacijam upokojencev zadovoljivo nadomestilo plač. Pokazati želim, da se bodo prihodnje generacije upokojencev srečevale z revščino, ki bo po vsej verjetnosti višja, kot je danes, še posebej če upoštevamo demografske spremembe.

Najprej bom predstavila razvoj pokojninskih sistemov v Evropi ter zakaj so zašli v krizo. Nato bo sledila predstavitev reform, ki so jih izvedle države članice EU v preteklih letih, posebej pa bom predstavila tudi slovenski pokojninski sistem in reformo, ki je bila sprejeta leta 1999 in stopila v veljavo 1. januarja 2000, na koncu pa sledi še pregled socialne pomoči.

Sledila bo ocena demografskih sprememb. Konkretnije so navedeni podatki o napovedih rasti števila oseb, starejših od 65 let ter o poglavitnem razlogu za takšno prihodnje gibanje – upadanje rojstev. Povzeti so tudi glavni dejavniki, zakaj je rodnost v Sloveniji pa tudi v Evropi vse nižja ter spoznanje, da je za povečanje rodnosti potrebno predvsem urejeno družinsko življenje.

V četrtem poglavju se ukvarjam z bistvenim – s proučevanjem vpliva pokojninskih sistemov na stopnjo revščine starejšega prebivalstva. Prikazujem empirične rezultate raziskave o razmerju med pokojninami in zaslužki v državah EU za leto 2004. Ti podatki služijo za oceno deležev upokojencev v letih 2025 in 2050, ki se bodo morali spopasti z revščino.

Na koncu podajam še glavne ugotovitve o tem, kakšen učinek so imele pokojninske reforme na bistvene elemente pokojninskih sistemov, kako so se spopadle s svojim primarnim ciljem – znižati stopnjo tveganja revščine starejšega prebivalstva v prihodnosti ter s tem tudi vplivati na vzdržnost pokojninskih sistemov.

2 POKOJNINSKI SISTEMI V EVROPSKI UNIJI

2.1 Tipologija držav blaginje

Razvite države po svetu imajo sisteme socialne varnosti, ki posameznikom nudijo nadomestilo v času, ko niso pridobitno sposobni, in sicer v primeru starosti, bolezni, materinstva, brezposelnosti in invalidnosti. Sisteme socialne varnosti najbolj smiselno razlikujemo glede na obseg in kvaliteto socialnih pravic, ki jih ti sistemi nudijo prebivalcem. Obstaja pa tudi razlikovanje sistemov socialne varnosti oziroma držav blaginje po G. Esping-Anderson, ki razlike išče tako v zgodovinskem razvoju kot v določenih ideoloških opredelitvah. Klasifikacija ločuje med tremi tipi držav blaginje v Evropi (Stanovnik, 2004, str. 191-192):

Bismarckov model oz. model kontinentalne Evrope: za države tega tipa je značilen sorazmerno skromen obseg državnega intervencionizma in visok obseg pravic iz sistema socialne varnosti. To pomeni, da se sistem pretežno financira s prispevki, obseg pravic, ki se zagotavlja z dohodkovnim in premoženjskim preizkusom (*means tested*), kar pomeni, da se posameznikom izplača razlika med njihovim dohodkom in zneskom socialnega nakazila, pa je zelo skromen. Osnovne socialne pravice so torej pogojene s plačevanjem prispevkov, zato tudi Slovenijo uvrščamo v to skupino, saj so prispevki delodajalcev in delojemalcev še vedno prevladujoč finančni vir socialnega zavarovanja, poleg tega pa je obseg pravic na sorazmerno visoki ravni. Poleg Slovenije pa sem uvrščamo tudi Nemčijo, Avstrijo, Belgijo, Francijo, Italijo, Španijo itd.

Skandinavski model: za ta model je značilen visok obseg državnega intervencionizma, ki z davčnimi prihodki napaja sistem socialne varnosti, tako da prispevki tvorijo manjši del prihodkov v teh sistemih. Obseg pravic je sorazmerno visok. Zaradi takšnega davčnega financiranja sistema je večina pravic iz sistema socialne varnosti univerzalnih, tj. pravice izvirajo že iz naslova državljanstva. Seveda ti sistemi vključujejo tudi sistem socialnega zavarovanja, ki zaposlenim zagotavlja še dodaten obseg pravic.

Beveridgeov model: ta model prevladuje v Veliki Britaniji, določene elemente tega modela pa najdemo na Nizozemskem, v Belgiji in v mediteranskih državah. Tudi v tem sistemu predstavljajo davki relativno pomemben vir, vendar je celotni sistem socialne varnosti zasnovan s skromnim obsegom pravic. Zaradi tega je obseg pravic, ki se zagotavlja z dohodkovnim in premoženjskim preizkusom upravičenca, precej velik. Tako so npr. v Veliki Britaniji prispevki za pokojninsko zavarovanje sicer odvisni od plače, vendar je osnovna državna pokojnina (*basic state pension*) določena v fiksnem znesku.

Sisteme pokojninskega zavarovanja bi lahko delili tudi na javne in zasebne, pri čemer je javna komponenta v glavnem obvezna, privatna pa služi kot dopolnilo. Pri tem je ključna razlika v načinu financiranja in pogojih za pridobitev pokojnine. Privatni pokojninski

sistemi se financirajo kapitalsko, javni pa bodisi z davki bodisi s prispevki in so vezani na leta bivanja ali pa leta zaposlitve. Glede na to bi torej lahko rekli, da je Bismarckov model sistema socialnega zavarovanja privatni, Skandinavski in Beveridgeov pa javna (Verbič, 2004, str. 38).

Obstaja določena povezava med tipi držav blaginje in navedenimi kriteriji pravičnosti. Pri Bismarckovem modelu je najpomembnejše načelo recipročnosti oziroma ekvivalence (tj. obseg pravic je praviloma sorazmeren z vplačanimi prispevki (Lušina, 2006, str. 3)); v skandinavskem modelu je to načelo enakosti oziroma univerzalnosti (tj. upravičenost do določenih pravic izvira iz pripadnosti neki skupini – ostareli (Lušina, 2006, str. 3)); v Beveridgeovem modelu pa načelo potreb (tj. pravice iz sistema so v precejšnji meri odvisne od dohodkovnega in premoženjskega stanja posameznika (Lušina, 2006, str. 3)). Vendar pa je to le groba povezava med tipi (modeli) držav blaginje in načeli, na osnovi katerih ti modeli delujejo. V vsakem od teh treh modelov oziroma tipov držav blaginje namreč zaznavamo delovanje vseh treh načel (Stanovnik, 2004, str. 192-193).

V našem primeru je pomembno, da ti sistemi zagotavljajo primerno socialno varnost starejšim osebam. Skandinavski in Bismarckov tip države blaginje sta si precej podobna v tem, da zagotavljata relativno visoko raven socialne varnosti, kar je seveda splošna ocena. Tako so npr. za države južne Evrope (Grčija, Italija, Španija, Portugalska), ki imajo sicer značilnosti Bismarckovega modela, nekatere sheme zelo velikodušno zasnovane (npr. shema za starost), druge pa zelo skromno. Torej, z izjemo držav južne Evrope, je za države Bismarckovega tipa in države skandinavskega tipa značilno to, da so javni izdatki za socialno varnost visoki v primerjavi z državami Beveridgeova tipa. Tako so v Veliki Britaniji in na Irskem mnoge sheme socialne varnosti zasnovane zelo skromno, kar ima seveda za posledico, da za nekatere ciljne skupine (npr. upokojenci) prejemki iz sistema socialne varnosti ne zagotavljajo dostojnega preživetja. Analize namreč kažejo, da je v Veliki Britaniji delež upokojencev, ki živijo v revščini, bistveno višji kot v državah kontinentalne Evrope (Stanovnik, 2004, str. 193-194). V Veliki Britaniji je torej pokojninski sistem že od samega začetka bolj skromen, sedaj pa se mora spopadati še s krizo, kateri je izpostavljena večina pokojninskih sistemov v EU in je predstavljena v nadaljevanju.

2.1.1 Vzroki za krizo pokojninskih sistemov

Kriza sistemov socialne varnosti se kaže kot kriza financiranja in se pogloblja že od začetka sedemdesetih let. Prihodkovni viri (davki in prispevki) ne dohajajo pravic in obveznosti, ki izvirajo iz sistema. Navidezno preprosta rešitev, povečanje prihodkov z večanjem prispevnih stopenj, je težko uresničljiva. Vendar pa bi takšno povečevanje subvencij države ali povišanje prispevnih stopenj imelo negativne posledice na konkurenčnost gospodarstva in s tem na gospodarsko rast. Kriza teh sistemov je posledica

spremenjenih percepcij o egalitarizmu oziroma manjše politične in (zdi se) družbene pripravljenosti za takšno prerazdeljevanje dohodka (Stanovnik, 2004, str. 194).

Rešitve se iščejo predvsem v smeri privatizacije in prelaganju bremena tveganja na posameznika. Eno je seveda tesno povezano z drugim. Privatizacija praviloma pomeni bistveno manjšo »socializacijo« tega sistema, čeprav so privatne sheme večinoma še vedno del sistema socialne varnosti (Stanovnik, 2004, str. 195).

Za lažje razumevanje sedanje finančne krize pokojninskih sistemov, osnovanih na načelih socialnega zavarovanja, lahko zapišimo enačbo oziroma identiteto (1.1), ki je statična in kaže, da se pri dokladnem sistemu oziroma sistemu pay-as-you-go – PAYG¹ obremenitev sedanje aktivne generacije močno poveča, če se povečuje razmerje med upokojenci in aktivnimi zavarovanci (Stanovnik, 2004, str. 202-203):

$$c \times w \times N_w = b \times w \times N_p \quad (1.1)$$

v kateri oznake pomenijo:

c = prispevna stopnja (v % povprečne plače)

w = povprečna plača

N_w = število aktivnih zavarovancev (plačnikov)

b = razmerje med povprečno pokojnino in povprečno plačo (»nadomestitveno razmerje«)

N_p = število upokojencev

Leva stran identitete predstavlja celotno maso prispevkov, desna pa celotno maso pokojnin.

Enačbo (1.1) preuredimo in zapišemo kot:

$$c = b \times \frac{N_p}{N_w} \quad (1.2)$$

Enačba (1.2) kaže, kako je prispevna stopnja odvisna od nadomestitvenega razmerja b med povprečno pokojnino in povprečno plačo in razmerja med upokojenci in aktivnimi

¹ Tj. sistem sprotnega prispevnega kritja, kjer sedanji aktivni zavarovanci vplačujejo prispevke, iz katerih se izplačujejo pokojnine sedanjim upokojencem. Glavna značilnost tega sistema je medgeneracijska pogodba, saj sedanji aktivni zavarovanci plačujejo z namenom pridobivanja pokojnine na osnovi vplačevanja prispevkov prihodnjih aktivnih zavarovancev (Šušmelj, 2006, str. 11).

zavarovanci ($\frac{N_p}{N_w}$). Naglo višanje tega razmerja v preteklem desetletju ni bila posledica demografskih sprememb, temveč predvsem posledica velikih sprememb na trgu dela. Povsod v Evropi se zmanjšuje število aktivnih zavarovancev zaradi brezposelnosti ali umika iz aktivne populacije in povečuje število upokojencev. Zdi se, da so največji »udar« utrpele države na prehodu. Tako je npr. v Sloveniji leta 1990 razmerje $\frac{N_p}{N_w}$ znašalo 0,43, leta 1996 pa že 0,63, v nekaterih državah na prehodu pa je to razmerje blizu 1 (Stanovnik, 2004, str. 203).

Razmerje med številom upokojencev in številom aktivnih zavarovancev, kot je zapisano v enačbi (1.2), k upokojencem vključuje prejemnike tako starostnih kot tudi invalidskih in družinskih pokojnin. Mene pa pri izračunu omenjenega razmerja ter nadomestitvenega razmerja zanima predvsem število starostnih upokojencev in njihova povprečna pokojnina. Posledično bo tudi izračunana prispevna stopnja upoštevala le starostne upokojence. V tabeli 1 so podani podatki za vse vrste prejemnikov pokojnin kot tudi samo za prejemnike starostnih pokojnin v Sloveniji v letu 2006. Razložila pa bom le, kako se izračuna prispevno stopnjo, če v izračun vključim samo starostne upokojence. Pri izračunu prispevne stopnje bom torej namesto celotne izplačane povprečne mesečne pokojnine za izbrano leto uporabila povprečno mesečno starostno pokojnino, ter le tisto število upokojencev, ki je v izbranem letu prejelo starostne pokojnine. Podatki so sledeči: povprečna mesečna bruto plača (w) za leto 2006 je znašala 290.635 SIT ali 1.212,80 EUR, povprečna mesečna neto starostna pokojnina pa 127.201 SIT ali 530,80 EUR, iz česar lahko izračunamo razmerje med povprečno pokojnino in povprečno plačo (b), ki je tako znašalo 43,77 %, kar pomeni, da so starostni upokojenci v letu 2006 v povprečju mesečno prejeli starostno pokojnino v višini 43,77 % povprečne mesečne bruto plače iz leta 2006. Aktivnih zavarovancev (N_w) je bilo v povprečju 857.922, prejemnikov starostnih pokojnin (N_p) pa 322.755. Iz podatkov sledi, da je prispevna stopnja v letu 2006 za starostne pokojnine znašala 16,47 %, kar pomeni, da so aktivni zavarovanci v letu 2006 v povprečju prispevali 16,47 % svoje bruto plače za starostne pokojnine.

Tabela 1: Vrednosti posameznih spremenljivk v enačbi za izračun prispevne stopnje v Sloveniji v letu 2006

Spremenljivka	Vse pokojnine	Starostna pokojnina
Povprečna pokojnina	115.929 SIT	127.201 SIT
Povprečna plača	290.635 SIT	290.635 SIT
Nadomestitveno razmerje	39,89 %	43,77 %
Število upokojencev	536.887	322.755
Število aktivnih zavarovancev	857.922	857.922
Prispevna stopnja	24,96 %	16,47 %

Vir: Pokojnine, Zavarovanci pokojninskega in invalidskega zavarovanja; Lastni prikaz.

Če je torej naraščanje med številom upokojencev in številom aktivnih zavarovancev problem, se zastavlja vprašanje, ali bi bilo drugačno financiranje javnega pokojninskega sistema za zavarovance ugodnejše. Samuelson (1958) in Aaron (1966) sta pokazala, da je pri določenih predpostavkah donos sistema PAYG, podan z izrazom $n + g$, kjer je (Stanovnik, 2004, str. 203-204):

n = stopnja rasti prebivalstva,

g = stopnja rasti povprečne plače.

Donos sistema, osnovanega na kapitalnem kritju (*capital-funded*) (tj. aktivni zavarovanci vplačujejo del svojih sredstev v kapitalne sklade oziroma naložbe, iz katerih nato izplačujejo svoje pokojnine), je dan z realno obrestno mero (v nadaljevanju r). Torej bo za zavarovanca ugodnejši sistem PAYG, če velja

$$n + g > r \quad (1.3a)$$

in obratno, sistem, osnovan na kapitalnem kritju, bo za zavarovanca ugodnejši, ko velja

$$n + g < r \quad (1.3b)$$

V pogojih dinamične učinkovitosti gospodarstva mora veljati $n + g < r$, torej je sistem, osnovan na kapitalnem kritju za zavarovanca, ugodnejši.

Kot že omenjeno, je takšno določanje ustreznega sistema veljavno ob določenih predpostavkah. Res je, da prebivalstvo EU raste in po podatkih Eurostata je stopnja rasti prebivalstva leta 2006 znašala 0,44 %. Vendar pa določanje, kateri sistem je bolj donosen, zanemari dejstvo, da rast prebivalcev po starostnih skupinah ni enakomerna. Prebivalstvo se bo do leta 2025 številčno povečalo in s tem zviševalo levo stran enačbe, ki bo napovedovala, da je ustrezen sistem PAYG, dejansko pa bo delež upokojencev toliko narasel, da aktivni zavarovanci ne bodo sami v celoti sposobni financirati starejšega prebivalstva. Že sedaj to prerazdeljevanje ni povsem učinkovito, zato se zdi sistem kapitalnega kritja veliko bolj primeren. A prehod ni tako preprost.

Prehod iz sistema PAYG v sistem kapitalnih skladov bi bil povezan z velikimi stroški in zagotovo ne bi bil učinkovit po Paretu: sedanja aktivna generacija bi bila na slabšem, ker bi morala s sprotnim prispevnim kritjem financirati pokojnine sedanji upokojenski generaciji in obenem nalagati v naložbeni sklad, iz katerega bo lahko kasneje črpala svojo pokojnino (Stanovnik, 2004, str. 204). Res pa je tudi, da sta ta dva primera financiranja javnega pokojninskega sistema skrajna. Dejansko poznamo več različnih pokojninskih sistemov, ki so osnovani na teh dveh in se ves čas z reformami prilagajajo razmeram, kot jih

predvidevajo strokovnjaki. Pri tem mislim predvsem na vzdržnost pokojninskih sistemov, ki bodo še vedno zagotavljali primerno preračunavanje.

2.2 Pokojninske reforme v EU

Pokojninska zakonodaja v Evropi se vseskozi spreminja in sistemi, s katerimi se danes soočajo delavci v državah EU, so precej drugačni od tistih deset let nazaj. Priča smo pokojninskim reformam, ki so jih vodili pričakovani povečani izdatki za pokojnine. Ti predstavljajo najpomembnejši del izdatkov za socialno zaščito. Na ravni EU so po podatkih Eurostata leta 2005 izdatki za pokojnine predstavljali okoli 41,4 % vseh izdatkov za socialno zaščito; pri nas so izdatki tega leta znašali 43,0 %, ekstremne vrednosti so na Irskem, kjer je ta delež 18,2 %, in v Italiji, kjer je ta delež 51,3 %. Razlog za ta dva ekstrema je, da ima Irska relativno mlado populacijo, Italija, kakor tudi za druge države južne Evrope, pa ima zelo velikodušen javni pokojninski sistem ter dokaj nerazvite druge socialne varnosti (Stanovnik, 2004, str. 198). V naslednjih 50 letih se pričakuje, da bodo javni izdatki za pokojnine upadli v Estoniji, Latviji, Malti, Avstriji ter na Poljskem in ostali relativno nespremenjeni v Italiji in na Švedskem. Če primerjamo projekcije izdatkov za pokojnine, narejene v letu 2001 s tistimi, narejenimi v letu 2006, ugotovimo, da so reforme v samo petih letih uspele omenjene izdatke zmanjšati za tretjino. Tako je tudi Nemčija leta 2001 napovedala povečanje izdatkov za pokojnine za 5,5 odstotkov v naslednjih 50 letih, po izračunih iz leta 2006 pa pričakujejo povečanje teh izdatkov za samo 1,7 odstotkov (Zaidi et al., 2006, str. 2).

Reforme, katerim smo priča, lahko delimo na dve osnovni smeri: pragmatične in sistemske reforme. Pragmatične reforme narave obstoječega PAYG pokojninskega sistema niso spreminjale, so pa spremenile osnovne pogoje – starostne pogoje in pogoje pokojninske dobe ter kdo je upravičen do pokojnine. Nekatere države so šle še korak dlje in se spopadle s sistemskimi reformami, pri tem pa se oddaljile od PAYG pokojninske strukture z vnaprej določenimi pravicami (*defined benefit plan* – DB)² in prevzele novo pokojninsko shemo z vnaprej določenimi prispevki (*defined contribution plan* – DC)³. Reforme potekajo torej v dveh smereh. Na eni strani je Svetovna banka spodbudila večštebrne reforme, ki so vzpostavile sistem osebnih računov (na primer Slovaška, Estonija in Madžarska) in na drugi strani pokojninsko shemo z vnaprej določenimi prispevki (*Notional Defined Contribution* – NDC) (na primer Švedska, Italija, Poljska in Latvija) (Zaidi et al., 2006, str. 2). Kako so se reforme spopadle s krizo pokojninskih sistemov, bom podrobneje predstavila v nadaljevanju.

² Tj. pokojnina je določena vnaprej. Odvisna je od zaslužka v letih (ali letu) pred upokojitvijo in od let članstva v pokojninskem načrtu.

³ Tj. vnaprej so določeni le prispevki, pokojnina pa je odvisna od donosa naložb sredstev na finančnem trgu.

Razlikovanje med pragmatičnimi in sistemskimi reformami je v glavnem v tem, ali država vzdržuje PAYG sistem ali ne. Vendar pa to razlikovanje nima povsem določenih mej. Na primer, dve največji državi v Evropi, Nemčija in Francija, se nista popolnoma odločili za NDC sistem (vendar sta kljub temu uvrščeni med države, s pragmatičnimi reformami), sta pa predstavili model z elementi NDC. Francija je predstavila povezavo med zavarovalno dobo in pričakovano življenjsko dobo, Nemčija pa vzdržnostni faktor, ki povezuje stopnjo pokojninskih pravic z razmerjem odvisnosti (tj. razmerje med številom zaposlenih in številom upokojencev oziroma koliko zaposlenih vzdržuje enega upokojenca). Tudi Avstrija je oblikovala svoje javne pokojninske načrte in lahko bi rekli, da ima sedaj pokojninski sistem umišljeno definiranih prispevkov (*personal notional defined benefit account system*) (Zaidi et al., 2006, str. 2-3).

Kljub že uvedenim reformam se pojavljajo tudi vedno novi predlogi, kako bi se še lahko spopadli z vplivi staranja. Govora je o tridelni strategiji, ki bi predvsem bolj blažilno delovala na proračun, kar pa bi se tudi poznalo na boljšem socialnem položaju starejših. V ta namen bi morale države članice za začetek doseči in ohraniti solidno finančno stanje in hitreje zmanjševati javni dolg. Nadalje bi morale povečati stopnjo zaposlenosti, zlasti žensk in starejših, ter povečati produktivnost dela. Vendar pa naj bi bile pokojninske reforme uspešne le, če jih bo spremljalo podaljšanje delovne dobe (Stroški staranja prebivalstva, 2006, str. 3).

Ena glavnih usmeritev je večje vlaganje v naložbene sklade. Eden temeljnih razlogov za večjo naslonitev na kapitalske naložbene sklade naj bi bilo po mnenju M. Feldsteina dejstvo, da takšna oblika zagotavljanja dohodka za starost obenem zvišuje agregatno varčevanje in s tem omogoča tudi višjo gospodarsko rast. Vendar pa trenutni javni pokojninski sistemi z izjemo Švedske in Nizozemske nimajo nekih omembe vrednih naložbenih skladov (Stanovnik, 2004, str. 199). Reforme v tej smeri so sistematične in so bile izvedene kot del večstebnega sistema, o čemer bo več napisano v ustreznem poglavju.

Nedavne pokojninske reforme je vodila vse večja skrb za ekonomske posledice staranja in potreba po obvladovanju fiskalnega sistema. Javne pokojninske ugodnosti (*public pension benefits*) naj bi bile namreč vse manjše. Povprečen delež javnega pokojninskega nadomestila plač (*average public pension benefit ratio*) je padel v večini držav. To stopnjo definiramo kot razmerje med povprečno javno pokojnino in povprečnim *outputom* na zaposlenega (*output per worker*). Razen tega so sistemske reforme spremenile naravo pokojninskih pogojev iz pogojev tipa določenih pravic v pogoje tipa določenih prispevkov. Ta tip sprememb pa naj bi po pričakovanjih povzročil več tveganja za posameznika (Zaidi et al., 2006, str. 3).

Nedavno poročilo evropske komisije o izdatkih za starejše je pokazalo, da bo povprečno javno pokojninsko nadomestitveno razmerje (*average public pension benefit ratio*) v EU25 padlo s 22 % leta 2004 na 17 % v letu 2050. Pomembneje naj bi padlo tudi teoretično

nadomestitveno razmerje (*replacement ratio*). Teoretično nadomestitveno razmerje je raven pokojnine, prikazane kot odstotek prejšnjih prihodkov posameznika v trenutku upokojitve, računani za hipotetičnega delavca (v našem primeru moški, ki dela po polnem delovnem času 40 let in vedno dobi 100 % povprečne plače). Odklon v teoretičnem nadomestitvenem razmerju se bolj vidi, če gledamo sistemske reforme. Na primer, nadomestitveno razmerje na Švedskem naj bi padlo za skoraj petino v času od leta 2004 do leta 2050 (Zaidi et al., 2006, str. 3).

V Sloveniji je leta 2000 starostna pokojnina znašala še 75,3 % povprečne plače, nato pa se je vsako naslednje leto znižala in je v letu 2006 znašala 68,6 % (glej Tbl. 1 v Pril.). Če želimo ohraniti enako obremenitev gospodarstva, se bodo morale starostne pokojnine v obdobju do leta 2025 znižati na 61 % višine iz leta 2000, torej bo starostna pokojnina v letu 2025 lahko znašala le 46 % povprečne neto plače. V absolutnem znesku se bo morala povprečna starostna pokojnina iz 117.999 SIT izplačanih v letu 2004 znižati na 79.000 SIT izplačanih v letu 2025 (Filipič, 2005, str. 3). Tudi za Slovenijo torej lahko rečemo, da nadomestitveno razmerje, če kot povprečno mesečno pokojnino opazujemo le povprečno mesečno starostno pokojnino, zadnja leta pada.

OECD za izračun višine pokojnin navaja indikator, ki meri skupni znesek pričakovanih pokojnin ob upokojitvi (ang. pension wealth). Računa se kot trenutna vrednost bodočih tokov pokojninskih izplačil in upošteva leta, pri katerih so upokojenci dosegli pogoje za prejemanje pokojnin, pričakovano življenjsko dobo in kako so pokojnine prilagojene rasti plač in cen. Glede na izračune je Luksemburg, ki se je v zadnjih letih lotil reform na področju obrazca za izračun pokojnine, država z najvišjim indikatorjem. Vrednost indikatorja je 18 letnih povprečnih plač za moške in 22 za ženske, kar je skoraj trikrat več kot v povprečju v ostalih državah članicah OECD. Najnižjo vrednost beležijo na Irskem in v Veliki Britaniji, kjer je ta indikator nižji od šestkratnika povprečnega zaslužka. Ta znesek bi se izplačal, ko bi se delavec upokojil. (Solving the Pensions Puzzle, 2005, str. 5-6)

Iz prej navedenih podatkov je razvidno, da se bodo socialni pogoji starejših poslabšali. V nadaljevanju so zato prikazane reforme, kot so se jih lotile države članice EU.

2.2.1 Parametrične reforme

Večina držav članic EU se je odločila za parametrične in ne za sistemske reforme. V nekaterih primerih pa so parametrične reforme povzročile tudi sistemske. Razvoj in večanje mednarodne konkurence sta povzročila številne reforme in v večini primerov so šle v smeri parametričnih reform. Razlog za to je predvsem dejstvo, da je popoln premik v kapitalske sklade finančno nevzdržen ali pa prezahteven izziv. Parametrične reforme se zdijo manj drastične kot sistemske, v praksi je njihov vpliv na fiskalno vzdržnost in socialno stanje upokojencev enako učinkovito, ali v nekaterih primerih celo bolj. Glavna

razlika med parametričnimi in sistemskimi reformami je v deljenju tveganja med trenutno in bodočo generacijo (Zaidi et al., 2006, str. 4).

Parametrične reforme lahko vplivajo tako na stran prispevkov kot na stran pravic. Na **strani prispevkov** države lahko spremenijo odstotek prihodkov, ki jih je potrebno plačati. Lahko spremenijo število zahtevanih prispevkov, s čimer vplivajo na efektivna leta, pri katerih se upokojiš. Lahko pa spremenijo tudi minimalni starostni pogoj za upokojitev – ukrep, ki učinkuje na dohodek in porabo istočasno. Na **strani pravic** pa spreminjajo indeksacijo. Država tako lahko spremeni obrazec pravic s spremembo stopenj prirasta (*accrual rate*) ali spremembo pokojninskih prihodkov. Države so prav tako v veliko primerih poskušale podaljšati delovno dobo z večanjem ugodnosti starejšim ljudem, ki so delali še naprej, tudi ko so že dosegli pogoje za upokojitev (Zaidi et al., 2006, str. 5). Po drugi strani pa so poskušale z odbitki kaznovati tiste, ki so se prezgodaj upokojili.

Tabela 2 kaže glavne parametrične reforme, izvedene ali predstavljene v PAYG pokojninskem načrtu z vnaprej določenimi pravicami v EU. Parametrične reforme se delijo na pet kategorij. Nekatere države, ki so sprejele sistemske reforme kot Italija, so tudi v tabeli, in sicer zato, ker stare sheme še vedno veljajo za starejše skupine delavcev.

Tabela 2: Države članice EU25, ki so izvedle parametrične reforme v obdobju med letoma 1995 in 2005

Področje sprememb				
Upokojitvena starost	Prispevna stopnja	Potrebni prispevki	Indeksacija pokojnin	Obrazec za izračun pokojnine
Avstrija	Češka republika	Avstrija	Avstrija	Avstrija
Belgija	Danska	Belgija	Grčija	Belgija
Ciper	Finska	Češka republika	Madžarska	Češka republika
Češka republika	Irska	Danska	Nemčija	Finska
Danska	Italija	Finska	Rep. Slovaška	Francija
Estonija	Latvija	Francija	Španija	Grčija
Finska	Litva	Irska		Italija
Grčija	Madžarska	Italija		Luksemburg
Italija	Malta	Nemčija		Madžarska
Latvija	Nemčija	Rep. Slovaška		Portugalska
Litva	Nizozemska	Slovenija		Rep. Slovaška
Madžarska	Portugalska	Španija		Slovenija
Nemčija	Rep. Slovaška			Španija
Portugalska	Velika Britanija			Velika Britanija
Rep. Slovaška				
Velika Britanija				

Vir: Zaidi et al., 2006, str. 6.

a) polna pokojninska starost

Kot je razvidno iz tabele, je najbolj pogosta reforma (sprejeta v 16 državah) sprememba polne upokojitvene starosti (*retirement age*). Ta reforma se zdi bolj opravičljiva kot zmanjšanje obsega javnih pokojnin in je neposredno povezana s povečanjem življenjske dobe. V veliko državah je reforma izenačila upokojitveno starost za moške in ženske.

Le nove članice vzhodne Evrope (Češka, Estonija, Madžarska, Latvija, Slovaška in Litva) in Italija so učinkovito povečale polno upokojitveno starost za oba spola, medtem ko jo je Danska znižala iz 67 na 65 let, vendar pa je komisija, določena s strani vlade, pred kratkim predlagala, da bi jo vrnil nazaj na 66 let. Za te spremembe se države odločajo predvsem zaradi tako imenovane baby boom generacije, ki se bo upokojila v naslednjih letih. Vladna koalicija v Nemčiji namerava zvišati upokojitveno starost s 65 na 67 let. Podobno je neodvisna, od vlade določena pokojninska komisija, pred kratkim predlagala podaljšanje polne upokojitvene starosti za Veliko Britanijo in Malto. Vlada Velike Britanije je pred kratkih tudi sprejela ta premik. Sedaj je polna upokojitvena starost za moške 65 let, za ženske pa 60 let (Natali, 2004, str. 2). Opozoriti je še potrebno, da nameravajo starost upokojitve za ženske do leta 2010 povečati na 65 let (Pension sorter, 1999-2007). Ta reforma poveča dohodek države s povečevanjem let plačevanja prispevkov in hkrati zmanjšuje tveganje zaradi podaljševanja življenjske dobe in tako tudi sredstev, ki jih mora plačati upokojenec (Zaidi et al., 2006, str. 6). Na splošno pa ta smer reform poskuša znižati razmerje med številom zavarovancev in upokojencev.

V večini držav članic so se že odločili, da bodo z reformami v bližnji prihodnosti postopoma še dvigovali upokojitveno starost, dokler ne bo za moške in ženske dosegla vsaj 65 let, s čim manj izjemami. Povprečna upokojitvena starost v prihodnosti bo tesno povezana z razvojem staranja prebivalstva. OECD ocenjuje, da bi morala povprečna starost upokojevanja zrasti celo na 70 let, da bi ohranili zadostno razmerje med številom zavarovancev in upokojencev (Štrovs, 2000, str. 89). S tem pa bi se vsaj nekoliko izognili hudim posledicam, ki bi se pokazale na življenjski ravni prebivalcev.

Slovenija je med državami EU po povprečni starosti izstopa državljanov iz delovnega kontingenta na prvem mestu, in sicer po podatkih iz leta 2003 s 56,2 leta. Tega leta so se najpozneje v povprečju upokojevali na Irskem s 64,6 leta (glej Tbl. 2 v Pril.).

b) spremembe prispevkov

V zadnjem desetletju je bila druga najpogostejša reforma spreminjanje **stopenj prispevkov** (*contribution rate*). Ta reforma pa ne znižuje nujno izdatkov države. V nekaterih državah, kot sta Irska in Finska, je bila ta reforma izvedena z vzpostavitvijo rezervnih skladov, ki bi se uporabili za financiranje povečanih izdatkov, ki so napovedani v prihodnje (Zaidi et al., 2006, str. 7).

Tudi sprememba **potrebnih prispevkov** (*contribution requirements*), s katerimi postaneš upravičen do pokojninskih pravic, vpliva na dohodke in porabo. Potrebni prispevki za zgodnejšo upokojeitev so porasli v Belgiji, na Danskem, v Nemčiji, Franciji, Italiji, Avstriji, na Finskem, Češkem, Slovaškem, v Španiji in Sloveniji. Doba minimalnega potrebnega prispevanja, da je posameznik upravičen do maksimalne pokojnine, se je povečala v številnih državah, kot so Avstrija, Belgija, Francija in Italija. Francija je uvedla pomembno reformo, po kateri se bo, upoštevaje povečevanje pričakovane življenjske dobe, po letu 2009 število prispevnih let povečalo, da bi obdržali konstantno razmerje med dobo prispevanja in številom let v pokoju na ravni 1,79 kot v letu 2003 (Zaidi et al., 2006, str. 7).

Ta reforma je avtomatičen stabilizator v javnem pokojninskem načrtu z vnaprej določenimi pravicami, ki znižuje tveganje zaradi dolge življenjske dobe. Posameznik si lahko še vedno zagotovi dostojno pokojnino s tem, da dela dlje. Reforme, ki temeljijo na pokojninskem načrtu z vnaprej določenimi prispevki ali na osebnih računih, tudi ponujajo možnost posameznikom, da bi se kvalificirali za višje pokojninske pravice.

c) spremembe ugodnosti in indeksacija

Na strani ugodnosti se države umikajo od **indeksacije** trenutnih pokojnin s plačo. Večina držav EU sedaj korigira pravice z indeksom cen življenjskih potrebščin (kar v Franciji uporabljajo že od leta 1994) (European Commission, 2006, str. 184). S tem opozarjajo, da bodo s časom pokojninske pravice padale v razmerju s splošnimi dohodki in tako bodo upokojeenci izgubili relativno dober položaj v družbi. Spremembe v indeksaciji se nanašajo na stran pravic. Večina evropskih držav danes korigira pokojnine z indeksom cen življenjskih potrebščin, saj se nadomestitveno razmerje pokojnin s časom postopoma znižuje, ker prihodki upokojeencev rastejo relativno počasneje kot prihodki ostalega prebivalstva (Zaidi et al., 2006, str. 8). Izid tega pa je nepretrgano relativno slabšanje položaja starejših (še posebno najstarejših).

Države, navedene v tabeli 2, predstavljajo le nekatere, ki so v letu 1995 še vedno usklajevale pokojnine s plačami, vendar so to spremenile. Avstrija in Nemčija sta najprej usklajevali pokojnine z neto plačami, tako da bi bilo breme povečanih socialnih prispevkov bolj pošteno porazdeljeno med delavci in upokojeenci. Sedaj sta obe opustili takšno usklajevanje. Avstrija sedaj korigira pokojnine z indeksom cen življenjskih potrebščin, Nemčija pa je predstavila »vzdržnostni faktor«, da prilagodi indeksacijo pokojnin. Ostale države kot sta Madžarska in Slovaška pa so prešle na švicarsko formulo (50 % pokojnine korigirajo z indeksom cen življenjskih potrebščin in 50 % pokojnin s plačami) (Zaidi et al., 2006, str. 8).

Države pa so se lotile tudi sprememb v **obrazcu za izračun pokojninskih pravic**, ki so težko razumljive povprečnemu državljanu. Teh obrazcev je veliko in je težko povzeti glavne spremembe v načinu izračuna, ki jih prinašajo reforme. Široko gledano se delijo na

dva dela – prirast pravic (*accrual of entitlements*) in pokojninska osnova (*pensionable salary*). Stran prirasta določa, koliko pokojninske osnove bodo nadomestile pokojninske ugodnosti. Druga komponenta, pokojninska osnova pa predstavlja reprezentativni prihodek (Zaidi et al., 2006, str. 8-9).

Tipične DB sheme imajo odmerne načrte (*accrual schedules*), ki so linearno povezani s številom let v sistemu. Da bi povečali delovno dobo oziroma preprečili zgodnje upokojevanje, so v preteklih letih nekatere vlade, npr. na Finskem in v Grčiji, oblikovale odmerne stopnje in poskušale dati višje pravice tistim, ki delajo po določenem letu starosti. V drugih primerih se odmerne stopnje razlikuje na osnovi prihodkov (Češka in Portugalska imata višje odmerne stopnje za nižje dohodke in obratno; Francija in Švedska pa imata višje odmerne stopnje za višje prihodke). Obstajajo pa tudi razlike v odmernih stopnjah v različnih sektorjih (Zaidi et al., 2006, str. 9).

Večina držav je imela sheme, ki so omejile določanje pokojninskih prihodkov na zadnjih nekaj let delovne dobe. V zadnjih letih se je ta doba povečevala, tako da se plača, katero opazujemo v večini primerov, ne ujema z zadnjimi plačami osebe pred upokojitvijo. Avstrija se je oddaljila od tega splošnega načela z uporabo 15 najboljših let prihodka, zasluženih skozi 40 do 45 let delovne dobe. Ostale države, kot Portugalska (kjer se osnova računa na podlagi 10 najboljših let v zadnjih 15 letih dohodka in ne več na najboljših 5 v zadnjih 10 letih) (European Commission, 2006, str. 235) in Madžarska, sta tudi začeli računati pokojninski prihodek kot povprečje plač, medtem ko so ostale, kot npr. Francija, ravno povečale to dobo, da bi bila bolj usklajena s potrebno dobo prispevanja (Zaidi et al., 2006, str. 9).

Pri nas se starostna pokojnina odmeri od mesečnega povprečja plač, ki jih je zavarovanec prejel, oziroma zavarovalnih osnov, od katerih so mu bili obračunani prispevki, v katerihkoli zaporednih 18 letih zavarovanja po 01.01.1970, ki so zanj najugodnejša (Štrovs, 2000, str. 105). Vendar o tem bo več napisano v poglavju o pokojninskih reformah v Sloveniji.

2.2.2 *Sistemske reforme*

V bistvu obstajata dva splošna tipa sistemskih reform – večstebni model Svetovne banke in pokojninski načrt z vnaprej določenimi pravicami.

a) Večstebne reforme Svetovne banke

Veliko vzhodnoevropskih držav se je s pomočjo Svetovne banke odločilo za večstebne reforme. Te reforme so bile narejene z namenom, da bi se povečal delež privatnih pokojnin v ekonomiji (Zaidi et al., 2006, str. 10). Pokojninski sistem praviloma tvorijo trije osnovni podsistemi oziroma stebri (Stanovnik, 2004, str. 199-200):

1. steber je splošni javni sistem, ki se financira s prispevki in/ali davki. Način financiranja je skoraj izključno na osnovi sprotnega prispevnega kritja, kar pomeni, da se iz tekočih prihodkov (prispevkov ali davkov) financirajo tekoči odhodki (pokojnine). Prvi steber je organizacijsko dokaj raznolik. Štiri države EU (Danska, Švedska, Finska in Nizozemska) imajo nacionalne sheme, ki pokrivajo vse rezidente; Velika Britanija in Irska pa imata sheme, ki pokrivajo le zaposlene. Druge članice EU nimajo enotnih nacionalnih shem, vendar pa je za zaposlene »članstvo« v eni shemi obvezno. V Sloveniji je »izvajalec« pravice iz 1. stebra ZPIZ; kljub tej organizacijski enotnosti bi vendarle lahko trdili, da imamo posebne sheme za zaposlene, samozaposlene in kmete, glede na to, da se plačevanje prispevkov nekoliko razlikuje med temi skupinami zavarovancev.

2. steber sestavljajo različne poklicne sheme. Te sheme vključujejo predvsem zaposlene, pri čemer so te sheme lahko na ravni podjetja, dejavnosti ali kar države. Participacija je za zaposlene praviloma obvezna, financiranje pa je lahko bodisi s sprotnim prispevnim kritjem (PAYG) ali prek naložbenih skladov. Kljub »obveznosti« pa te sheme niso sestavni del 1. stebra, ker ta »obveznost« velja le za manjši del aktivnega prebivalstva. Pri reformah pokojninskih sistemov v državah v tranziciji je drugemu stebru namenjena posebna pozornost; le-ta je v nekaterih državah (npr. na Madžarskem in Poljskem) zasnovan kot enotna nacionalna shema varčevanja za starost, obvezna za vse mlajše zaposlene. Ti zaposleni z obveznim varčevanjem nalagajo sredstva na individualni račun (pri pokojninskem skladu), sredstva pa se kapitalizirajo in po upokojitvi izplačujejo kot anuitete. Te sheme niso del 1. stebra, ker ne gre za del javnega sistema. Zanimiv je primer Slovenije, ki je s pokojninsko reformo iz leta 1999 dala močno spodbudo za razvoj 2. stebra. Upravljalci teh skladov so predlagali, da davčna uprava nadzira pobiranje prispevkov; davčna uprava je to odklonila z argumentom, da ti prispevki niso del javnega sistema oziroma del javnih financ.

3. steber sestavljajo različne oblike prostovoljnega individualnega varčevanja za starost: to obliko ponujajo različne zavarovalnice, pokojninski kapitalni skladi, ipd.

Tristebrni pokojninski sistem imamo tudi v Sloveniji. Njegovo delovanje v praksi pa je nekoliko podrobneje opisano v poglavju o splošnih značilnostih pokojninskega sistema v Sloveniji.

Prvi pokojninski steber je problematičen predvsem zaradi dveh dejavnikov; zaradi povečanja števila upokojencev in zaradi relativnega zniževanja vplačanih prispevkov v blagajno. Tako je na eni strani upravičencev oz. prejemnikov pokojnine vedno več, denarja, ki ga prispevajo zaposleni in iz katerega se te pokojnine izplačuje, pa je vedno manj. Dodatno je z vidika izplačevanja pokojnin problematična tudi vedno daljša življenjska doba, kar pomeni, da je upokojencev vedno več, zato je vedno višja tudi masa izplačanih pokojnin.

Meja med javnim prvim stebrom in privatnim drugim stebrom ni povsem razločna, ker so sheme drugega stebra deležne podrobne državne regulative, poleg tega pa je v razvoj drugega stebra država finančno posredno vpletena; z dodeljevanjem davčnih olajšav za tovrstne pokojninske prispevke se zmanjša osnova za dohodnino in s tem se zmanjšajo tudi davčni prihodki. Država nadalje zagotavlja garancije, ipd., kar predstavlja potencialno finančno obveznost za državni proračun (Stanovnik, 2004, str. 201).

Poljska, Estonija, Latvija, Slovaška, Litva in Madžarska so sprejele večstebri sistem, še predno so se pridružile EU, med njimi pa je tudi Slovenija. Reforme v evropskih državah so bile pod vplivom pokojninskih shem z vnaprej določenimi pravicami Švedske in Italije, na Poljskem in v Latviji pa se je prvi steber preuredil iz PAYG sistema v pokojninski sistem z vnaprej določenimi pravicami (Zaidi et al., 2006, str. 10-11). A o tem bo več napisano v naslednjem poglavju.

Postavitev sistema individualnih računov je pomenila spodbudo za razvoj finančnega sektorja in pomoč pri privatizaciji. Na Madžarskem in Poljskem je število delavcev, ki so prešli na individualne račune, preseгло pričakovanja in zmanjšalo prispevke v PAYG sistem ter s tem zmanjšalo njegovo vzdržnost. Zanje so se namreč odločali, ne da bi imeli dovolj informacij (Zaidi et al., 2006, str. 11). Takšne spremembe bi morale torej biti s strani države skrbno načrtovane, saj se sicer stanje lahko še poslabša.

Posamezniki predvidevajo, da je tržno tveganje varčevanja v pokojninskih skladih manjše kot udeležba v čistem PAYG sistemu z nizko kredibilnostjo in vsesplošno negativno podobo. Glavni negativni element večstebrega sistema namreč je, da je osnovan na visokih administrativnih stroških (Zaidi et al., 2006, str. 13).

Nasprotno pa se NDC sheme financirajo s splošnimi davki in administrativni stroški so dokaj nizki, razpoložljiva sredstva pa posledično višja.

b) Pokojninska shema z vnaprej določenimi prispevki oziroma NDC sistem (notional defined contribution)

Pri NDC sistemu gre za PAYG sistem, ki ima določene značilnosti financiranja na osnovi kapitalskega kritja. Na osnovi tega sistema ima zavarovanec svoj evidenčni individualni pokojninski račun, v katerega vplačuje prispevke, nimajo pa neposrednega kapitalskega kritja (naložb); ti prispevki se „kapitalizirajo” po sicer nizki, toda fiksni realni obrestni meri (Stanovnik, 2004, str. 205). Model, temelječ na navideznih računih, se je pojavil sredi devetdesetih let preteklega stoletja in je v pokojninske sisteme vsebinsko dodal dodatni steber. Sistem so v razmeroma kratkem času uvedli v Italiji (leta 1995), Latviji (1996), na Švedskem (1999) in na Poljskem (1999) (Berk, 2007, str. 28). Na Poljskem in v Latviji je tako prvi steber PAYG sistema prevzel značilnosti NDC sistema.

Posamezniki prispevajo v skrbno načrtovan, a pregleden in zelo preprost pretočni sistem, ki ima vgrajene varovalke, ki sistemu omogočijo dolgoročno finančno ravnovesje. Sistem NDC je bistveno bolj pravičen, saj dosledno povezuje prispevke in prihodnje pokojnine, ki so sistematično odmerjene v skladu z aktuarskim izračunom, in je bistveno manj kot tradicionalni pretočni pokojninski sistemi izpostavljen političnim tveganjem. Sredstva se izplačujejo aktualnim upokojencem, ki se jim višina pokojnine določi po vnaprej določenem obrazcu; ta temelji na aktuarskem izračunu, ki tekoče upošteva spreminjanje življenjske dobe. Tako se pokojnine ustrezno prilagodijo, s tem pa se zagotavlja fiskalna vzdržnost pokojninskega sistema. Sistem NDC kljub temu, da je v splošnem uravnotežen, ne more v vsakem obdobju zagotavljati popolne zadostnosti pokojninskega sistema, ampak je še vedno do določene mere izpostavljen tveganju znižanja gospodarske rasti in demografskim tveganjem. Ta tveganja v tem sistemu prevzemajo posamezniki in ne država. V ta namen indeksacija pokojnin, ki ni polno vezana na realne gospodarske kategorije, pripomore h kreiranju t.i. rezervnega sklada, ki služi za blaženje učinkov v obdobjih nižje gospodarske rasti. Sistem torej tako vsebuje samokorekcijske mehanizme. Vsebuje pa tudi navidezne pripise sredstev za obdobja izostanka iz delovne dobe (na primer zaradi materinstva ipd.). Pokojnina posameznika je funkcija višine vplačil (in s tem plače), dolžine vplačevanja in pričakovane življenjske dobe njegove generacije, kar ga spodbudi, da dela več in kvalitetnejše in s tem prispeva tudi k višji gospodarski rasti. NDC sistem ima v primerjavi z drugimi sistemi relativno nizke stroške, saj mora zagotoviti le spremljanje vseh vplačil, dosledno indeksiranje in sistem za obveščanje upravičencev o višini vplačil in sredstev na računih. Njegova prednost pa je tudi, da je primeren za države z manj razvitimi finančnimi trgi, saj ni odvisen od investicijskih odločitev ali stabilnosti finančnega trga. Bistvo delovanja sistema NDC je v tem, da zaradi samodejnega prilagajanja pravic (višine bodočih pokojnin) spremenjenim ekonomskim in demografskim parametrom pretočni pokojninski sistem naredi dolgoročno finančno vzdržen (Berk, 2007, str. 28).

Podobno rešitev pokojninskih sistemov razvitih držav je predlagal tudi priznani ekonomist, harvardski profesor Feldstein, ki vidi rešitev v kreiranju osebnih pokojninskih računov. Sredstva na računih bi se vlagala v investicijske sklade z določenim razmerjem manj in bolj tveganih naložb. Tako država kot zasebni trg pa bi z garancijami zagotavljala minimalni donos teh naložb. Podobne rešitve so uvedle že Velika Britanija, Švedska in še nekatere države (Tompa, 2006). V Sloveniji pa izvajanje takšne pokojninske sheme v prihodnosti še ni na vidiku. Pred sedmimi leti smo namreč prešli z enostebnega sistema na večstebni, o čemer je več napisano v nadaljevanju

2.3 Splošne značilnosti pokojninskega sistema v Sloveniji

Pokojninski sistem v Sloveniji pretežno sloni na obveznem pokojninskem in invalidskem zavarovanju in ga torej, kot že omenjeno, glede na lastnosti uvrščamo v Bismarckov sistem socialnega zavarovanja. Financirano je na dokladen način, vanj pa so vključeni vsi

zaposleni, samozaposleni, kmetje ter druge, z zakonom določene kategorije oseb, vključno s pomagajočimi družinskimi člani. V Sloveniji se je torej tako kot v večini držav članic EU oblikoval tristebni sistem zagotavljanja prihodkov po upokojitvi. Sistem pokojninskega zavarovanja v Republiki Sloveniji torej sestavljajo (glej Tbl. 3):

- prvi steber oziroma obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje: za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje zaposleni skupaj z delodajalci prispevajo sredstva za pokojninsko blagajno ZPIZ-u.
- drugi steber oziroma dodatno pokojninsko zavarovanje. Obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje je nadomestilo za beneficirano delovno dobo. To zavarovanje plačujejo delodajalci zaposlenim, ki opravljajo dela, katerih po določeni starosti ni več mogoče opravljati, ali dela, ki so škodljiva zdravju. Izvaja se v okviru sklada SODPZ (Sklad obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja Republike Slovenije). Prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje pa je namenjeno vsem, ki so že vključeni v I. steber ali so uživalci pravic iz I. stebra in se deli na kolektivno ter individualno. Poznamo pa še kolektivno dodatno pokojninsko zavarovanje (KDPZ) za javne uslužbenke.
- tretji steber oziroma življenjska rentna zavarovanja: ta steber zajema razne druge oblike rentnih varčevanj oziroma zavarovanj, vsem pa je skupno, da povečujejo socialno varnost. Vendar za razliko od II. stebra ni davčno stimuliran, saj zanj ne veljajo posebne davčne olajšave.

Tabela 3: Oblika zavarovanja, izvajalec in vrsta prejemka v tristebnem sistemu v Sloveniji

	I. steber	II. steber	III. steber
Oblika zavarovanja	obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje	obvezno in prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje	različne oblike zavarovanj oziroma varčevanj
Izvajalec	izvaja ga ZPIZ	obvezno zavarovanje izvaja Kapitalska družba, prostovoljna zavarovanja pa izvajajo vzajemni pokojninski skladi, pokojninske družbe in zavarovalnice	izvajajo banke, zavarovalnice, vzajemni skladi...
Vrsta prejemka	pokojnina iz obveznega zavarovanja (doživljenjsko)	dodatna pokojnina (doživljenjsko)	renta, enkratno izplačilo

Vir: Pokojninski sistem, 2007.

Pokojninsko in invalidsko zavarovanje se financira z okoli 70 % prihodkov od prispevkov aktivnih zavarovancev in delodajalcev. Stopnje oziroma višino prispevkov določa Državni zbor Republike Slovenije na predlog Vlade Republike Slovenije. Osnova za obračunavanje prispevkov je bruto plača oziroma bruto zavarovalna osnova (Financiranje, 2007).

Plačevanje prispevkov urejata ZPIZ in Zakon o prispevkih za socialno varnost. Za pokojninsko in invalidsko zavarovanje se plačujejo naslednje vrste prispevkov (Financiranje, 2007):

- prispevek zavarovancev, ki znaša 15,50 %,
- prispevek delodajalcev, ki znaša 8,85 %,
- prispevek delodajalcev za zavarovalno dobo s povečanjem, od 4,20 % do 12,60 %,
- prispevki za posebne primere zavarovanja.

Zbirna prispevna stopnja zavarovancev in delodajalcev že več kot 10 let znaša 24,35 %. V tej višini je bila določena leta 1996, ko je bila zmanjšana iz 31,00 %. To je eden od razlogov, da je državni proračun v zadnjih letih postal pomemben dodatni vir zagotavljanja prihodkov Zavoda. Za kritje razlike med zakonskimi obveznostmi ter izvirnimi prihodki Zavoda, zagotavlja država v okviru prihodkov Zavoda okoli 19 % sredstev iz državnega proračuna. Okoli 10 % prilivov v strukturi sredstev Zavoda pa država zagotavlja iz državnega proračuna za pokrivanje obveznosti, ki nastanejo zaradi priznavanja ali odmere pravic pod posebnimi pogoji (Financiranje, 2007). Država je torej pomemben člen v pokojninskem sistemu, saj s svojim dodatnim prispevkom krije pomemben del pokojnin in tako zagotavlja nekoliko boljši finančni položaj starejših.

Pokojninski sistem v Sloveniji se je vseskozi nadgrajeval z reformami. Zadnja reforma je stopila v veljavo 01. 01. 2000.

2.3.1 Pokojninska reforma v Sloveniji

S 1. januarjem 2000 je začel veljati novi zakon o pokojninskem in invalidskem. Za pridobitev pravic do starostne pokojnine se zahteva izpolnitev starostnega pogoja in pogoja pokojninske dobe, tj. dobe, za katero so bili plačani prispevki. Spodaj navajam, koliko let pokojninske dobe je potrebne, da zavarovanec pridobi pravico do starostne pokojnine (Čok, 2007, str. 46):

- Zavarovanec pridobi pravico do starostne pokojnine pri starosti 58 let, če je dopolnil 40 let pokojninske dobe (moški) oziroma 38 let pokojninske dobe (ženska).
- Zavarovanec pridobi pravico do starostne pokojnine pri starosti 63 let (moški) oz. 61 let (ženska), če je dopolnil 20 let pokojninske dobe.
- Zavarovanec pridobi pravico do starostne pokojnine pri starosti 65 let (moški) oz. 63 let (ženska), če je dopolnil najmanj 15 let zavarovalne dobe.

Kot minimalna starost za upokojitev se v pokojninskih sistemih praviloma določi starost, pri kateri se predpostavlja, da zavarovanec nima več delovne zmožnosti za uspešno opravljanje organiziranega poklicnega dela. Zgoraj navedene starostne meje so bile določene že leta 1964. Od takrat se je pričakovana povprečna življenjska doba bistveno

podaljšala. Tako je bilo v letih 1960/62 pričakovano trajanje življenja za takrat rojene moške 66 let, za ženske pa 72 let, v letih 1997/98 pa za moške 71 let in za ženske skoraj 79 let. Podobna gibanja so tudi v drugih evropskih državah, vendar tam ni tako izrazite razlike v življenjski dobi moških in žensk (Štrovs, 2000, str. 88).

Osnova za odmero starostnih pokojnin pri nas je pokojninska osnova. Pokojninska osnova je mesečno povprečje neto plač, ki jih je zavarovanec dobil v katerihkoli zaporednih 18 letih (podaljševanje obračunskega obdobja z desetih zaporednih let zavarovanja poteka postopno tako, da se je v letu 2000 upoštevalo deset najugodnejših zaporednih let, nato pa se bo obračunsko obdobje do leta 2008 podaljšalo za po eno leto v začetku vsakega novega koledarskega leta, tako da bo naposled veljalo 18-letno obdobje zavarovanja po 01. 01. 1970, ki so zanj najugodnejša (Štrovs, 2000, str. 107-108). Starostna pokojnina se odmeri od pokojninske osnove v odstotkih, glede na dopolnjeno pokojninsko dobo, in sicer (Čok, 2007, str. 48):

- za zavarovanca z zavarovalno dobo 15 let 35 % pokojninske osnove, nato se za vsako nadaljnje leto pokojninske dobe odmerni odstotek poveča za 1,5 % (prej 2 %); tem stopnjam rečemo stopnje prirasta. Tako npr. lahko zavarovanec s pokojninsko dobo 40 let dobi pokojnino, ki je enaka $72,5\%$ ($=35\% + 25 \cdot 1,5\%$) pokojninske osnove,
- za zavarovanko z zavarovalno dobo 15 let 38 % (prej 40 %) pokojninske osnove, nato se za vsako nadaljnje leto pokojninske dobe odmerni odstotek poveča za 1,5 % (prej 2,25 %). Zavarovanka s pokojninsko dobo 38 let dobi pokojnino, ki je enaka $72,5\%$ ($=38\% + 23 \cdot 1,5\%$) pokojninske osnove.

Po starem zakonu pa se je zavarovancu odmerila pokojnina največ do 85 % pokojninske osnove (Štrovs, 2000, str. 128). V prihodnosti se pričakuje, da bo ta odstotek še padal.

Minimalni pogoj za doseg starostne pokojnine je 15 let zavarovalne dobe; osebe, ki tega pogoja ne dosegajo, nimajo pravice od starostne pokojnine. Polna pokojninska doba je za moške enaka 40 let, za ženske pa 38 let, polna starost, ki zagotavlja zavarovancu pokojnino v višini, odvisni le od dopolnjene pokojninske dobe pa je za moške 63 let, za ženske pa 61 let (Čok, 2007, str. 46).

V primerih, kadar zavarovanec nima 40 let (moški) oziroma 38 let (ženska) delovne dobe in pridobi pravico do starostne pokojnine pred dopolnitvijo polne starosti, se pokojnina, odmerjena glede na dopolnjeno pokojninsko dobo in pokojninsko osnovo, zniža za vsak mesec starosti, ki mu manjka do dopolnjene polne starosti. V tem členu je skladno z načelom enakopravnosti za moške in ženske določen enak odstotek znižanja pokojnine za posamezen mesec, ki manjka do dopolnjene polne starosti (Štrovs, 2000, str. 134-135). V takih primerih govorimo o negativnih stopnjah prirasta oziroma »malusih«.

Nasprotno pa se zavarovancu, ki je izpolnil pogoje za pridobitev pravice do starostne pokojnine, in ostane v zavarovanju po dopolnitvi 63 let starosti (moški) oziroma po dopolnitvi starosti 61 let (ženske), pokojnina, ki mu je odmerjena glede na pokojninsko dobo in pokojninsko osnovo, poveča za vsak mesec zavarovanja po dopolnitvi navedene starosti (Štrovs, 2000, str. 136). V tem primeru lahko govorimo o »bonusih« in je način, kako zakon spodbuja zavarovance, da bi čim dlje ostali v delovnem razmerju in bi jih s tem tudi več prispevalo v pokojninsko blagajno.

Zakon predpisuje omejitve pri pokojninski osnovi, tako navzgor kot navzdol; na takšen način se zmanjšujejo razlike med najvišjo in najnižjo možno pokojnino, kar imenujemo horizontalna solidarnost, njen namen pa je zmanjševanje socialnih razlik. Vrednost najvišje pokojninske osnove je enaka 4 kratniku (prej 4,8 kratniku) najnižje pokojninske osnove, vrednost najnižje pokojninske osnove pa je enaka 64 % neto povprečne plače v RS. Če je izračunana pokojninska osnova posameznika manjša od minimalne pokojninske osnove, se njegova pokojnina izračuna od minimalne pokojninske osnove. Podobno velja tudi za maksimalno pokojninsko osnovo (Čok, 2007, str. 48).

Poznamo pa tudi vertikalno solidarnost med generacijo aktivnih in upokojenih (prispevki so obvezni in proporcionalni glede na prispevno osnovo; zavarovanci z višjimi plačami oziroma dohodki plačujejo prispevke od osnov, ki navzgor niso omejene, medtem ko se njihove pravice omejijo z določitvijo najvišje pokojninske osnove), in solidarnost med upokojenci, ki so se upokojili v različnih obdobjih (MDDSZ, 2006, str. 15).

2.3.2 Upokojenci v Sloveniji

K poslabšanju razmerja med aktivnimi zavarovanci in upokojenci v Sloveniji je med drugim prispevala porast brezposelnosti ob koncu osemdesetih in na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja ter pospeševanje predčasnega upokojevanja. Zakonske spremembe sredi osemdesetih let so omogočile predčasno upokojevanje in poceni dokupovanje manjkajoče delovne dobe za upokojitev. Delodajalci so na ta način reševali probleme presežnih delavcev, to pa je bila boljša rešitev tudi za zaposlene, saj so bile pokojnine v primerjavi s plačami boljše in tudi redno izplačane.

Med niže izobraženimi moškimi prebivalci, starimi od 55 do 64 let, je več brezposelnih oziroma upokojenih kot še aktivnih. Zgodnje upokojevanje je pogosto zlasti v počasi rastočih oziroma propadajočih sektorjih. Pričakovane spremembe delovne sile v prihodnosti – višja izobrazba, rast nekaterih gospodarskih panog in naraščanje deleža samozaposlenih – bodo zato prav gotovo pripomogle k rasti povprečne upokojitvene starosti. Delavce spodbujajo k odlaganju upokojitev predvsem naložbeni sistem zavarovanja, pa tudi takšne oblike dodatnih sistemov, v katerih se pokojnine določajo glede na maso vplačanih prispevkov in ob upoštevanju starosti ob upokojitvi (Štrovs, 2000, str. 90-91).

Večina držav ima programe preprečevanja brezposelnosti, ki se sčasoma vsi po vrsti sprevržejo v programe za zgodnjo upokojitve. Statistične raziskave kažejo, da je velikodušnost sistemov zavarovanja za primer brezposelnosti v zvezi z trajanjem prejemkov do izpolnitve starostnega pogoja pripeljala do zgodnjih umikov delavcev s trga dela (Štrovs, 2000, str. 91-92).

V Sloveniji je bilo v letu 2006 v povprečju 26,70 % upokojencev v celotnem prebivalstvu in 16,05 % starostnih upokojencev. Pri tem je povprečna starost zavarovancev ob nastopu starostne upokojitve znašala 59 let in šest mesecev. Iz tabele 4 je razvidno, da povprečni moški upokojenec uživa starostno pokojnino 16 let, vplačeval pa je prispevke 37 let in dva meseca, povprečna ženska pa uživa starostno pokojnino 19 let in tri mesece, vplačevala pa je 32 let in en mesec.

Tabela 4: Povprečna pokojninska doba upokojencev, povprečna doba prejemanja pokojnine in povprečna starost prejemnikov starostnih pokojnin po letih, stanje december v letih od 2000 do 2006 za Slovenijo

Leto	Povprečna pokojninska doba upokojencev po letih, stanje december				Povprečna doba prejemanja pokojnine po letih, stanje december				Povprečna starost prejemnikov starostnih pokojnin po letih, stanje december			
	ženske		moški		Ženske		moški		ženske		moški	
	let	mes.	let	mes.	let	Mes.	let	mes.	let	mes.	let	mes.
2000	30	11	36	6	17	1	14	9	56	1	61	0
2001	31	2	36	7	15	11	14	1	56	2	62	0
2002	31	5	36	9	16	3	15	1	56	5	62	2
2003	31	8	36	10	18	0	15	7	56	6	62	2
2004	31	10	36	11	18	8	15	10	57	3	62	6
2005	32	1	37	0	19	8	16	0	57	3	61	9
2006	32	3	37	2	19	3	16	0	57	4	61	8

Vir: Mesečni statistični pregled, 2007, str. 8-9.

Pri nas so skupine starejših, ki so najbolj izpostavljene revščini in socialni izključenosti, pod zakonsko določenimi pogoji deležne pravice do najnižje pokojnine, ki po podatkih ZPIZ-a znaša 163,52 EUR in je zajamčena vsem prejemnikom pokojnin, ne glede na to, kako so bili zavarovani; odmere od najnižje pokojninske osnove, ki znaša 467,20 EUR in ki je zajamčena vsem zavarovanim za celotni obseg pravic, katerih usklajena pokojnina, odmerjena od dejanske pokojninske osnove, ne dosega zneska, do katerega bi bil prejemnik upravičen, če bi se mu pokojnina odmerila od najnižje pokojninske osnove; varstvenega dodatka in državne pokojnine (MDDSZ, 2006, str. 15-16).

Pri tem naj dodam, da je varstveni dodatek mesečna denarna pomoč, ki se upravičencu izplačuje skupaj s pokojnino. Namenjena je zagotovitvi večje materialne in socialne

varnosti prejemnika nizke pokojnine, če ta za priznanje take pravice izpolnjuje predpisane pogoje (dopolnjena pokojninska doba). Osnova za odmero varstvenega dodatka je torej razlika med zneskom osnove za odmero dodatnih pravic in zneskom pokojnine upravičenca, ki to pravico uveljavlja in se odmeri glede na ustrezno lestvico (Kako do varstvenega dodatka, 2007).

Pravico do državne pokojnine pa lahko pridobi oseba s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki nima pravice do pokojnine po zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, drugih predpisih oziroma iz tujega javnega pokojninskega sistema in njeni lastni dohodki ne presegajo premoženjskega cenusa za pridobitev pravice do varstvenega dodatka, če je dopolnila 65 let starosti in imela med 15. in 65. letom starosti najmanj 30 let prijavljeno stalno prebivališče na območju Republike Slovenije oziroma v državi članici evropskega gospodarskega prostora. Državna pokojnina znaša 33,3 % najnižje pokojninske osnove in od 1. januarja 2007 dalje tako znaša 155,58 EUR (Pod kakšnimi pogoji do državne pokojnine, 2007).

V skoraj vseh evropskih državah so javni pokojninski sistemi osnovani na načelu PAYG in tako je, kot smo že ugotovili, tudi v Sloveniji. Z namenom boljše socialne varnosti starejših v prihodnosti obstaja več predlogov. Eden izmed njih je privatizacija državne lastnine. Po navedbah Igorja Mastena je država najslabši možni lastnik podjetij. Empirične študije namreč kažejo, da zasebna lastnina bistveno poveča učinkovitost podjetij in s tem njihovo vrednost. In na tem mestu vidi priložnost za varčevanje v pokojninskih skladih, oziroma v tretjem pokojninskem stebru (Masten, 2006, str. 21). Prav tako se predvideva, da bi lahko zmanjšali odvisnost od prvega pokojninskega stebra in se tako vsaj nekoliko izognili posledicam, ki jih prinašajo demografske spremembe na pokojninski sistem. S tem namenom je ekonomist Aleš Berk s sodelavci za finančno ministrstvo izdelal študijo, ki predvideva, da bomo imeli Slovenci v prihodnje štiri pokojninske stebre. Eden izmed stebrov bi bil novo pokojninsko varčevanje po sistemu navidezno določenih prispevkov (Berk, 2006, str. 4-5). Obstaja pa tudi analiza slovenskega pokojninskega sistema z dinamičnim modelom splošnega ravnovesja, ki kaže na pozitivne učinke v blagostanju predvsem za bodoče generacije v primeru financiranja pokojninskega sistema s prihodki od davka na dodano vrednost, vendar pa bi bile s tem trenutne starejše generacije veliko na slabšem, saj bi morale plačati višji davek na dodano vrednost. V primeru financiranja pokojninskega sistema s prihodki od davka na dohodek od dela, s čimer bi izboljšali položaj starejših, pa bi bile mlade in bodoče generacije na slabšem, saj bi breme pokojninske blagajne nosile same z ustrezno povišanim davkom na dohodek od dela (Majcen et al., 2005, str. 54-70).

V sedanjih razmerah nizke rasti prebivalstva in relativno visokih donosov naložbenih skladov so ti skladi za zavarovanca privlačnejši. V vseh državah članicah EU je namreč opaziti splošen trend prenašanja dela bremena pokojninskih sistemov iz javnega v zasebni sektor. Ta splošni reformni trend je še zlasti izrazit v državah na prehodu. S temi

spremembami naj bi se zaustavilo slabšanje (zmanjševanje) razmerja med aktivnimi zavarovanci in upokojenci – predvsem z zviševanjem starostne meje za upokojitev, izenačenjem pogojev za starostno upokojevanje pri moških in ženskah ter različnimi »penali« za zgodnje upokojevanje. Hkrati se znižuje nadomestitveno razmerje, predvsem z novimi načini izračunavanja začetne pokojnine ter novimi načini usklajevanja pokojnin, ki naj bi bili za upokojence dolgoročno manj ugodni. Osnovni namen takšnih reform je, da se pravice iz javnega sistema zmanjšajo in čim bolj »vežejo« na dejansko vplačane prispevke zavarovanca; na ta način se tudi javni sistem individualizira, hkrati pa se zmanjšuje prerazdeljevanje dohodka znotraj pokojninskega sistema.

3 STARANJE PREBIVALSTVA

V Sloveniji je, tako kot v večini drugih evropskih držav, staranje prebivalstva nekaj neizogibnega, saj stopnja rodnosti pada, življenjska doba prebivalcev pa se daljša. Vse to vedno bolj obremenjuje javne finance in s tem tudi aktivno prebivalstvo, saj je bil pokojninski sistem do leta 2000 osnovan na enostebrnem sistemu.

V Sloveniji število zavarovancev v primerjavi s številom upokojencev upada. V letu 2000 je bilo razmerje med zavarovanci in starostnimi upokojenci še 2,98, nato pa je postopoma padalo in leta 2006 doseglo razmerje 2,66 (glej Tbl. 1 v Pril.). Glede na napovedano nadaljnje demografsko gibanje pa naj bi se to razmerje še manjšalo. To pa, kot že povedano, z vidika pokojninskih sistemov ni dobro.

Povzročitelji teh sprememb so torej demografski dejavniki, in sicer upadanje rodnosti, podaljšanje življenjske dobe, posledično staranje prebivalstva in s tem tudi sprememba starostne strukture prebivalstva ter drugi dejavniki.

3.1 Staranje prebivalstva in ocena prihodnjih demografskih gibanj

Evropa predvsem ni toliko stara, kot je premalo mlada. To pomeni, da je staranje Evrope hkrati odraz premajhnega števila rojstev in vse večjega števila oseb, starejših od 65 let. K slednjemu pripomore tako višji standard, boljša prehrana in predvsem boljše zdravstveno varstvo (Tompa, 2006). Posledično se tudi podaljšuje življenjska doba prebivalstva. Ta proces v razvitih državah sovпада z izrazitim upadanjem števila rojstev. Zaradi tega se zvišuje povprečna starost in dolgoročno upada skupno število prebivalcev. Tovrstne značilnosti veljajo tudi za Slovenijo, ki sodi v krog dežel s starejšim prebivalstvom.

Projekcije prebivalstva razvitih držav in sem spada tudi EU kažejo, da bi ob nadaljevanju sedanje nizke ravni rodnosti in odsotnosti večjih priselitev prišlo čez nekaj desetletij do pretiranega staranja prebivalstva. Delež starih v celotnem prebivalstvu bi se povečal ne le čez 20, ampak celo čez 30 %, delež otrok pa bi padel pod 10 % (glej Tbl. 2 v Pril.). Osnovni vzrok staranja zaprtega prebivalstva je zniževanje rodnosti. Vendar pa k temu

prispeva tudi zniževanje smrtnosti v starostnih razredih nad 30. letom. V odprtih prebivalstvih so pomembne še migracije, in sicer neto priseljevanje ljudi, starejših od 65 let, prispeva k staranju (Malačič, 2006, str. 20).

Delež starejših v celotni strukturi prebivalstva v Sloveniji bo na podlagi projekcije Eurostata v obdobju od leta 2006 do leta 2010 naraščal nekoliko počasneje kot v letih pred tem, saj bo v tem obdobju starostno mejo 65 let prestopila generacija, ki se je rojevala v obdobju med drugo svetovno vojno, ko je bilo število rojenih otrok bistveno nižje kot v letih pred tem obdobjem. Dolgoročne projekcije Eurostata za obdobje do leta 2050 kažejo, da naj bi število prebivalstva v Sloveniji do leta 2050 padlo za 5 % oziroma za 1,5 % v EU25. Odstotek prebivalstva, starega 65 let in več, naj bi z dosedanjih 15 % (v EU25 s 16,5 %) leta 2025 narasel na 22,8 % (v EU25 na 22,5 %), leta 2050 pa celo na 31 % (v EU25 na 29,9 %) (glej Tbl. 3 v Pril.). Občutno pa naj bi se povečal tudi delež prebivalstva, starejšega od 80 (MDDSZ, 2006, str. 41). Trenutno stanje prebivalstva v Sloveniji in območju EU25 je razvidno iz starostnih piramid (glej. Slike 1, 2 in 3 v Pril.). Obliki piramid v letu 2050 za Slovenijo in EU25 sta si dokaj podobni in spominjata bolj na narobe obrnjeno piramido. Drugače povedano to pomeni, da starejša ko je starostna skupina, večji delež prebivalstva bo predstavljala in sicer naj bi to pravilo veljalo vse do okoli 65. leta starosti.

Prebivalstvo Slovenije torej spada med stara prebivalstva, saj smo v preteklih letih presegli kritično točko staranja naroda, ker je število oseb, starejših od 65 let, že večje kot število mladih pod 15. letom. Tako je bilo v letu 2005 razmerje med osebami, starejšimi od 65 let in osebami, mlajšimi od 15 let, 1,06 (glej Tbl. 2 v Pril.). Višje razmerje imajo le še Latvija, Nemčija, Portugalska in Španija. Najnižje razmerje pa ima Irska, in sicer 0,54.

3.2 Nizka rodnost

V Sloveniji smo imeli po podatkih Eurostata v strukturi prebivalstva konec leta 2004 14,4 odstotka otrok oziroma na ravni EU25 16,3 (kot otroci so upoštevani vsi mlajši od 15 let) in naj bi po napovedih pri nas upadel na 13,0 % oziroma na 13,4 % v EU25 v naslednjih petdesetih letih. V povprečju je stopnja natalitete pri nas manjša od devet otrok, kar predstavlja razmerje med živorojenimi in celotnim prebivalstvom. Rodnost v Sloveniji se že dalj časa počasi znižuje.

Demografski podatek o številu rojstev, ki še zagotavlja osnovno biološko obnavljanje prebivalstva, je znan – 2,15 otroka na žensko. Kolikor toliko visoko stopnjo rojevanja poznajo v skandinavskih deželah. Izrazita izjema je le Francija, saj je naklonjena družinam z velikodušno socialno podporo in starševskim dopustom, razlog pa je mogoče tudi v tem, da edini ali prvi otrok v družini ni upravičen do otroškega dodatka. V številnih članicah pa je manj kot 1,5 otroka – v Sloveniji je z 1,2 otroka na žensko med najnižjimi. Zelo izrazito nizko rodnost imajo predvsem vse »tranzicijske dežele«.

Francija je primer dežele, ki s svojo načrtno družinsko in demografsko politiko dosega dobre uspehe. Naša država družinske in prebivalstvene politike sploh nima. V preteklih desetletjih so bili pri nas prisotni le posamezni nepovezani in delni ukrepi prebivalstvene politike, ki so bili v prvi vrsti usmerjeni k doseganju socialnih in ekonomskih ciljev, v nobenem primeru pa niso imeli neposrednih demografskih ciljev. Otroški dodatki, porodniški dopust, brezplačno zdravstveno varstvo otrok, sofinanciranje otroškega varstva, paket opreme za novorojenčka, število družinskih članov ali otrok kot kriterij za dodeljevanje stanovanjskih pravic in posojil, dolžine dopusta ipd. so imeli javno poudarjene socialne cilje, o demografskih ciljeh ali posledicah teh ukrepov pa nosilci politike niso razmišljali (Malačič, 2006, str. 287-288). Rojstva nam še kar padajo, v zadnjih petih ali šestih letih imamo že negativni prirast prebivalstva. Na nizko rodnost vpliva veliko dejavnikov, nekaj jih bom predstavila v nadaljevanju.

3.2.1 Otroški dodatek, subvencije in davčna zakonodaja

Stroškovni vidik vzgoje otrok je prva ovira za povečanje stopnje rodnosti. Za subvencioniranje otrok v Sloveniji sta pomembna predvsem dva transfera, in sicer davčni prihranek zaradi otrok (posredni transfer) in otroški dodatek (neposredni denarni transfer). Zaradi progresivnosti davka na dohodek so družine z višjimi dohodki na boljšem pri davčnih olajšavah zaradi otrok. Otroški dodatek pa ni v skladu s svojo osnovno idejo, saj starejši otrok več stane. Le po hudih protestih je finančno ministrstvo konec leta 2003 omililo načrtovane spremembe zakonodaje o dohodnini, ki bi bila naklonjena le edinčkom (Kunstelj, 2006). Pred kratkim pa so na Direktoratu za vrtce in osnovne šole napovedali, da naj bi povečali vključenost otrok v vrtec s tem, da bi stroške za drugega in nadaljnjega otroka, ki bi bil vključen v vrtec, financirala država. Omenjeno novost naj bi uvedli s prvim septembrom 2008 (Večer online, 2007).

3.2.2 Stanovanjska politika

Na področju stanovanjske politike smo se s cenami kvadratnega metra stanovanja že izenačili z EU (ob nižjih dohodkih), ob tem pa nimamo pametne stanovanjske politike za mlade in za številčnejše družine. Mlade družine namreč zaradi manjše kupne moči vztrajajo pri neracionalni najemniški pogodbi ali pa živijo pri starših (le 20 % zakoncev med petindvajsetim in tridesetim letom starosti prebiva v lastnem stanovanju). Vzrok je konstantna rast vrednosti nepremičnin. Eden od ukrepov za normaliziranje trga nepremičnin je povečanje gradnje neprofitnih stanovanj, drugi pa je gotovo davek na nepremičnine.

3.2.3 Trg dela in izobraževanje

Med razloge za manj oziroma premalo rojevanja navajam tudi dvig izobrazbene ravni žensk, večjo stopnjo njihove zaposlenosti in s tem obremenjenost s poklicnim delom,

hkrati pa večjo ekonomsko neodvisnost. Država bi morala vzpostaviti učinkovit sistem visokega šolstva s hitrejšim prehajanjem mladih na trg dela, saj je zdaj počasen in postopen. Za Slovenijo v Evropi velja ena največjih stopenj brezposelnosti mladih v obdobju od 20 do 29 let; narašča zaposlovanje mladih za določen čas, kar povzroča občutek negotovosti in s tem ne deluje stimulatивно na povečanje rodnosti v Sloveniji. Ženske se še toliko težje odločajo za otroke, saj jim odločitve za materinstvo lahko ogrozi delovno razmerje. Hkrati pa dostopnost dela s skrajšanim delovnim časom za mlade matere, kar je dobro razvito področje v mnogih državah EU, ostaja bolj na papirju.

3.2.4 Urejeno družinsko življenje

Novodobno družinsko življenje zaznamuje upad sklenjenih zakonskih zvez, vse manj otrok v družinah in rast stopnje razvez (Tompa, 2006). V razvitem delu sveta se večina otrok še zmeraj rodi znotraj zakonske zveze. Stopnja poročnosti (tj. število poročenih v celotnem prebivalstvu) v Sloveniji znaša med moškimi 61,3 %, med ženskami pa 56,4 % (Malačič, str. 17-18). Dejstvo je, da je Slovenija v Evropski uniji na zadnjem, 25. mestu glede števila porok. S 3,3 poroke na 1000 prebivalcev krepko zaostaja za vodilnim Ciprom s 7,2 poroke na 1000 prebivalcev (European Commission, 2005, str. 26). Politiko je torej potrebno usmerjati v boljše usklajevanje poklicnega in družinskega življenja mladih družin.

Z namenom, da bi povečali rodnost med relativno premožnejšimi in izobraženimi pari, ki nimajo otrok, se je v preteklosti pojavila ideja o uvedbi davka na »odrasle državljane« brez otrok, katerega zavezanci bi bili vsi državljani v reproduktivni dobi nad določeno starostjo, ki so, seveda, brez otrok.

Nizka stopnja rodnosti bo v prihodnosti vodila k temu, da bo relativno več starega prebivalstva. Staranje prebivalstva, pa kot že omenjeno, ruši prihodnjo finančno varnost upokojencev. Kot odgovor na probleme, ki jih povzroča staranje prebivalstva, je bilo v preteklih letih narejenih veliko reform, ki vključujejo postopno zviševanje upokojitvene starosti, postopno zmanjševanje razlike pri pogojih za upokojitev med moškimi in ženskami, izenačitev indeksacije pokojninske osnove s formulo za izračun pokojnine, okrepitev povezave med pravicami in prispevki (podaljševanje obračunskega obdobja, zniževanje letne odmerne stopnje ipd.) ter kombiniranje različnih tipov financiranja zavarovanja (dokladnega in naložbenega sistema).

Vsekakor lahko rečemo, da se pokojninski sistemi prilagajajo demografskih spremembam, vendar pa tveganje revščine še vedno obstaja. Kakšno je to tveganje za posamezne države EU in kako je odvisno od relativne ravni javnih pokojnin, je predstavljeno v nadaljevanju.

4 NAPOVEDI TVEGANJA REVŠČINE STAREJŠEGA PREBIVALSTVA

V tem poglavju prikazujem napovedi tveganja revščine starejšega prebivalstva v prihodnosti. Podatki v napovedih temeljijo na indeksu mediane⁴ pokojnin in mediane

zaslužka ($I = \frac{M_p}{M_z}$), kjer je:

I = indeks,

M_p = mediana pokojnin za moške in ženske skupaj in

M_z = mediana zaslužka za ženske in moške skupaj.

Navedeni indeksi nam pokažejo, za koliko odstotkov je mediana povprečne pokojnine manjša od mediane povprečnega zaslužka.

4.1 Trenutno stanje javnega pokojninskega sistema v državah EU

Tabela 3 vsebuje podatke na podlagi trenutnega stanja pokojninskih sistemov. V njej prikazujem razmerje med mediano povprečne pokojnine (izključujoč zasebne pokojnine in druge javne socialne prihodke, ki niso pokojnine) in mediano povprečnega zaslužka zaposlenih oseb med letoma 50 in 59 za leto 2004 (Zaidi et al., 2006, str. 23) (glej tudi Tbl. 4 v Pril.). Za Slovenijo je vrednost tega indeksa 0,68 in nam pove, da je mediana pokojnin v Sloveniji leta 2004 predstavljala le 0,68 % mediane zaslužka v Sloveniji leta 2004.

Podatki v četrtem stolpcu tabele 5 pa povedo, kolikšen delež pokojnine glede na povprečen zaslužek prejema moški določene države v primerjavi z žensko te iste države. Obrazec za izračun zapišemo kot:

$$I = \frac{M_{p_M}}{M_{z_M}} \div \frac{M_{p_Z}}{M_{z_Z}}, \text{ kjer je}$$

M_{p_M} mediana pokojnin za moške,

M_{z_M} mediana zaslužka za moške,

M_{p_Z} mediana pokojnin za ženske in

M_{z_Z} mediana zaslužka za ženske.

⁴ Mediana je srednja vrednost neke množice števil, ki razdeli števila, razvrščena po velikosti, na dve enaki polovici po številu elementov.

Kadar je koeficient večji od ena, je delež pokojnine moškega glede na zaslužek večji od deleža pokojnine ženske glede na zaslužek in obratno, delež pokojnine moškega glede na zaslužek je nižji od deleža pokojnine ženske glede na zaslužek, kadar je koeficient nižji od ena. Za Slovenijo ta indeks zapišemo kot:

$$I_{SI} = 0,74 \div 0,61$$

$$I_{SI} = 1,2131$$

Vrednost indeksa 21,31 nam pove, da moški upokojenec v Sloveniji prejema za 21,31 % večji delež pokojnine glede na zaslužek kot ženske.

Tabla 5: Mediana pokojnin glede na mediano plač v izbranih državah EU25 v letu 2004

država	Skupaj (1)	Moški (2)	Ženske (3)	moški/ženske (4)
Avstrija	0,79	0,81	0,77	105,19
Belgija	0,61	0,62	0,61	101,64
Ciper	0,41	0,41	0,41	100,00
Danska	0,71	0,74	0,71	104,23
Estonija	0,68	0,70	0,68	102,94
Finska	0,64	0,67	0,63	106,35
Francija	0,75	0,76	0,73	104,11
Grčija	0,76	0,81	0,69	117,39
Irska	0,52	0,52	0,57	91,23
Italija	0,78	0,82	0,71	115,49
Latvija	0,54	0,62	0,54	114,81
Litva	0,63	0,68	0,61	111,48
Luksemburg	0,77	0,75	0,83	90,36
Madžarska	0,71	0,68	0,72	94,44
Malta	0,67	0,75	0,53	141,51
Nizozemska	0,42	0,43	0,42	102,38
Portugalska	0,68	0,70	0,67	104,48
Slovenija	0,68	0,74	0,61	121,31
Španija	0,49	0,49	0,61	80,33
Švedska	0,68	0,72	0,65	110,77

Vir: European commission, 2006, str. 69-70; Lastni izračuni.

Iz tabele 5 je razvidno, da so javne pokojnine relativno dobre v večini evropskih držav. Najboljše so v Avstriji, saj je vrednost indeksa 0,79. Držav, katere imajo mediano javnih pokojnin glede na mediano zaslužka manjšo od 60 %, pa je le pet (Španija, Irska, Ciper, Latvija in Nizozemska).

Na splošno imajo moški boljše pokojnine kot ženske. Skrajni primer je Malta, njen indeks pa pomeni, da so moški v letu 2004 prejeli 41,51 % višje pokojnine glede na zaslužek kot ženske v istem obdobju. Med državami z najvišjimi indeksi, ki pomenijo manj ugoden položaj za ženske, sledijo Slovenija, Grčija in Italija. Razloge za to je verjetno manjša zaposlitev med ženskami. V tabeli pa se pojavljajo tudi primeri, ko je indeks manjši od ena. Te izjeme so Španija, Irska, Madžarska in Luksemburg. Najnižja vrednost indeksa, ki ga beleži Španija, pa pomeni, da so moški v letu 2004 prejeli 80,33 % delež od celotne pokojnine žensk v istem obdobju.

4.2 Obseg javnih pokojnin in stopnja tveganja revščine

OECD navaja naslednjo opredelitev stopnje tveganja revščine: »Stopnja tveganja revščine je izražena kot odstotek oseb, ki živijo v gospodinjstvih z neto ekvivalentnim dohodkom pod pragom tveganja revščine. Prag tveganja revščine pa je opredeljen s 60 % mediane ekvivalentnega neto dohodka vseh gospodinjstev ob upoštevanju OECD-jeve prilagojene ekvivalenčne lestvice«. Kot kažejo rezultati študije, obstaja srednje močna negativna povezava med obsegom javnih pokojnin⁵ in tveganjem visoke stopnje revščine. To razmerje je močnejše za ženske in osebe starejše od 75 let.

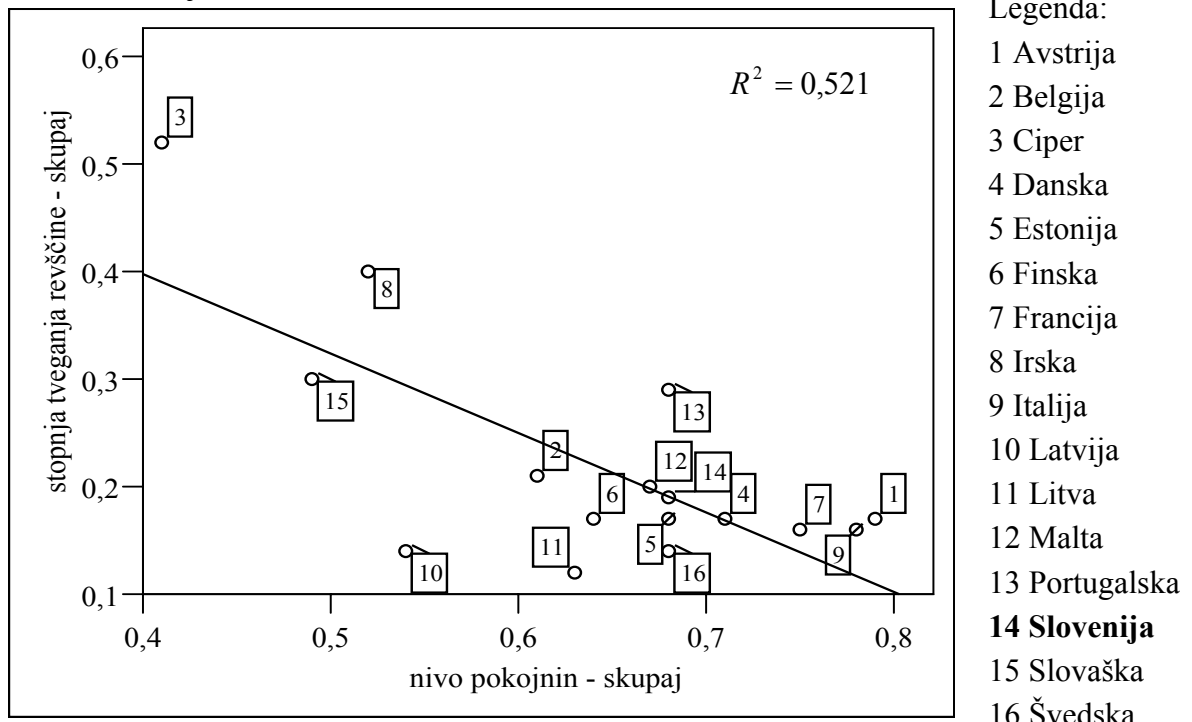
Slike 1, 2 in 3 predstavljajo povezanost med relativno ravnjo javnih pokojnin (neodvisna spremenljivka) in stopnjami tveganja revščine za osebe, starejše od 65 let (odvisna spremenljivka). Praviloma drži načelo, da višja ko je raven pokojnin, nižja je stopnja tveganja revščine. Tako je na Cipru, kjer predstavlja znesek javnih pokojnin le 41 % mediane zaslužka in je s tem med najnižji med državami članicami, stopnja tveganja revščine med najvišjimi v EU. Nasprotno pa ima Luksemburg, država z najvišjo stopnjo ravni javnih pokojnin, najnižji delež stopnje tveganja revščine. Obstaja pa tudi nekaj izjem, zlasti Latvija, kjer manjše pokojnine ne izkazujejo pomembno višjo stopnjo tveganja revščine, in Grčija, kjer je kljub temu, da so pokojnine dokaj dobre, stopnja tveganja revščine relativno visoka. Dodati je tudi potrebno, da je bila Nizozemska izključena iz prikazov zaradi dejstva, da javne pokojnine predstavljajo manj kot polovico pokojninskih prihodkov posameznika (Zaidi et al., 2006, str. 24).

Če analizo omejimo samo na ženske, je to razmerje nekoliko šibkejše, in sicer zaradi dejstva, da je več žensk kot moških, ki ne delajo, ali da imajo po 65. letu druge vire dohodka. Posledično so ženske javne pokojnine nižje in tveganje revščine večje. Tako imajo ponovno ženske na Cipru, ki so soočene z najmanjšimi pokojninami, višjo stopnjo tveganja revščine, medtem ko za ženske v Luksemburgu obstaja najmanjša stopnja tveganja revščine ob višjih pokojninah (le 6 %). Kot je tudi razvidno iz Slike 3, so ženske v Sloveniji v dokaj boljšem položaju kot ženske v večini ostalih držav, saj je stopnja

⁵ Tj. pokojnina, ki je določena na podlagi prvega stebra pokojninskega sistema in delno tudi drugega stebra.

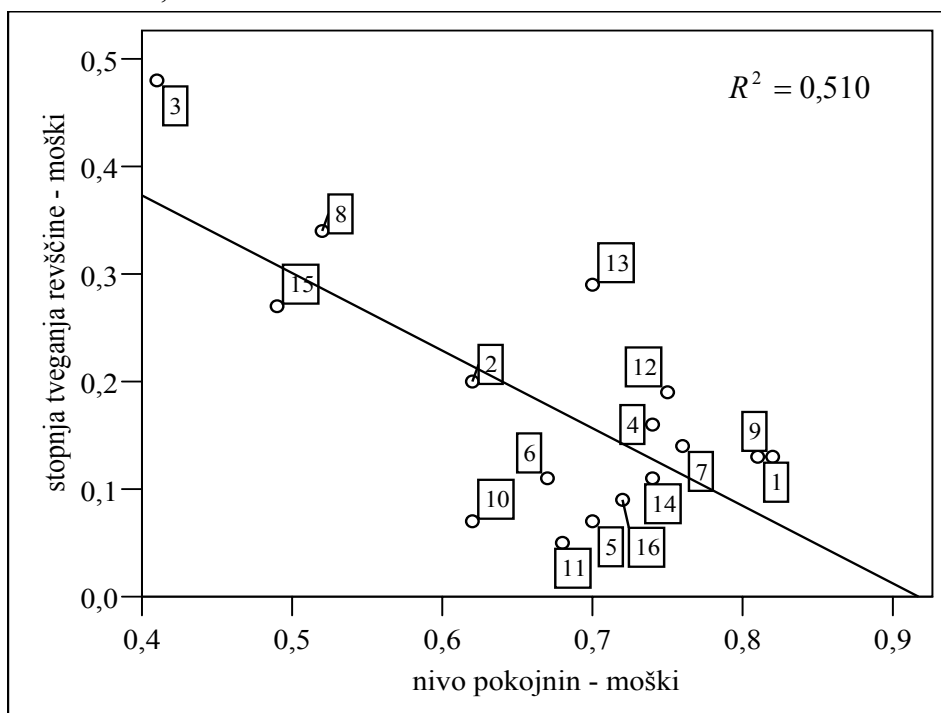
tveganja revščine v povprečju nižja kot v drugih državah članicah, ker je tudi raven pokojnin nekoliko višja kot v večini držav članicah.

Slika 1: Relativna raven javnih pokojnin in stopnja tveganja revščine pri prebivalcih, starejših od 65 let, v izbranih državah EU leta 2004

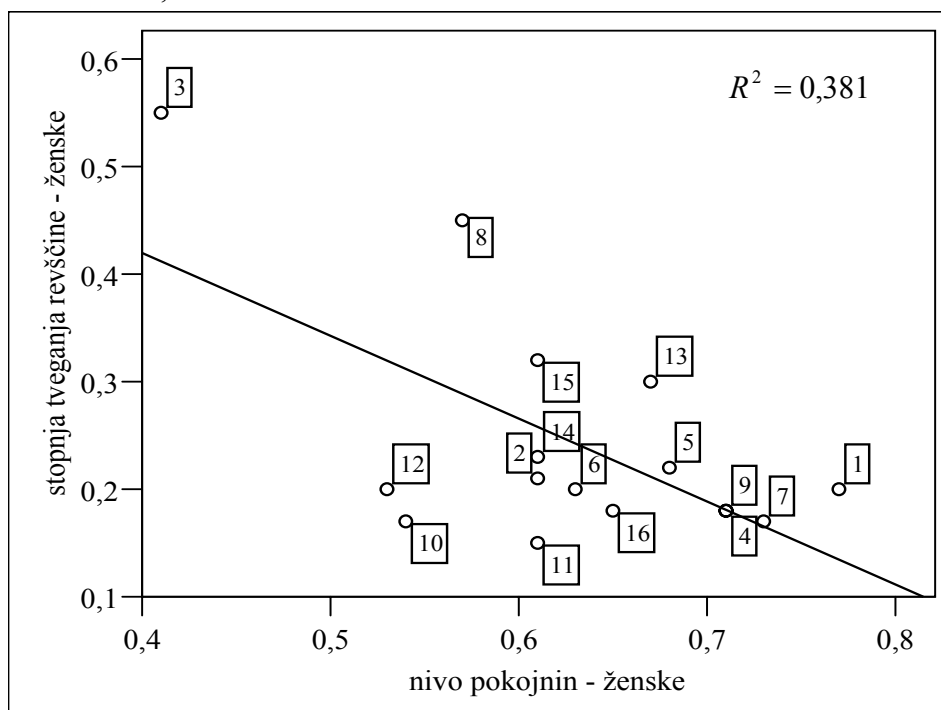
Vir: Zaidi et al., 2006, str. 25; Lastni prikaz.

Slika 2: Relativna raven javnih pokojnin in tveganje revščine pri moških, starejših od 65 let, v izbranih državah EU leta 2004

Vir: Zaidi et al., 2006, str. 25; Lastni prikaz.

Slika 3: Relativna raven javnih pokojnin in tveganje revščine pri ženskah, starejših od 65 let, v izbranih državah EU leta 2004

Vir: Zaidi et al., 2006, str. 26; Lastni prikaz.

Na splošno lahko zapišemo, da je povezanost linearna, srednje močna in negativna, torej nižja ko je relativna raven javnih pokojnin, večje je tveganje revščine. Države, ki se

nahajajo pod regresijsko premico, imajo nižjo stopnjo revščine glede na relativno raven pokojnin kot države, ki se nahajajo nad njo.

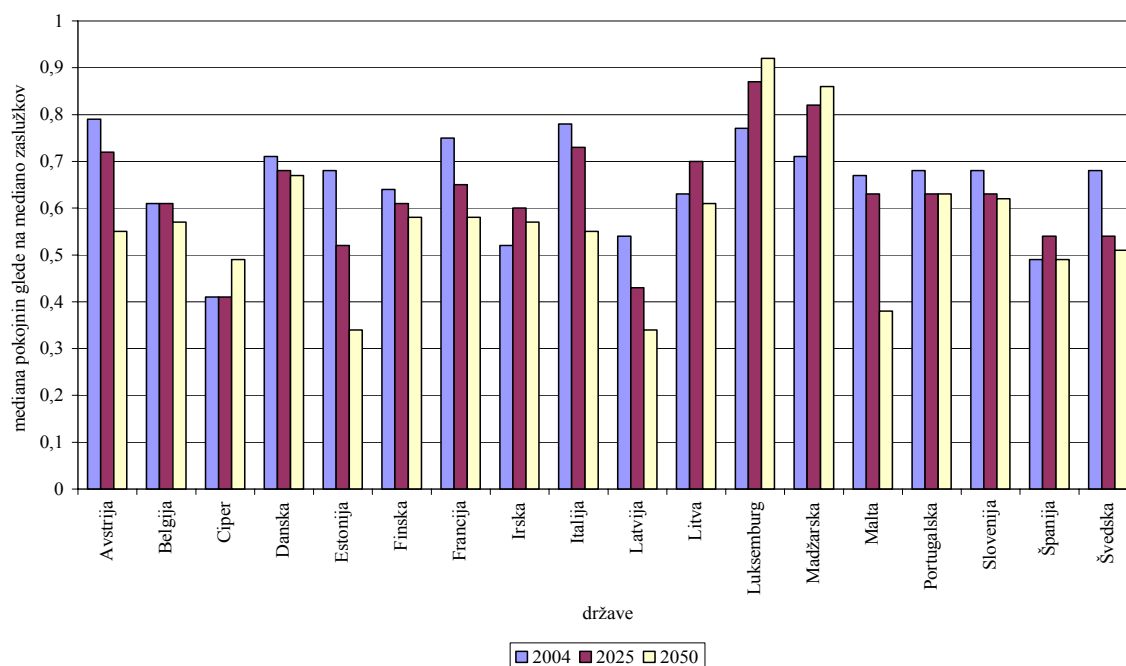
Determinacijski koeficient R^2 (tj. pojasnjeni del variance in kaže delež celotne variance Y, ki je pojasnjen z variiranjem X) Slike 1 nam pove, da je 52,1 % variacije v stopnji tveganja revščine pri prebivalstvu, starejšem od 65 let, razloženo z relativno ravno javnih pokojnin, ostalih 47,9 % variance pa je rezultat drugih vplivov. Primerjava determinacijskega koeficienta med moškimi ($R^2 = 0,51$) in ženskami ($R^2 = 0,381$) pa pokaže, da obstaja višja povezanost med stopnjo tveganja revščine pri prebivalstvu, starejšem od 65 let in relativno ravno javnih pokojnin pri moških.

4.3 Ocena vpliva pokojninskih reform na tveganje revščine starejšega prebivalstva

Medtem ko je nadomestitveno razmerje uporaben kazalec relativnega obsega javnih pokojnin, pa ne zajema dejanskega nadomestitvenega razmerja, s katerim se soočajo posamezniki. V tem oziru je mediana pokojnine glede na mediano dohodka bolj uporabna. Ker napovedi o teh razmerjih še ni narejenih, lahko uporabimo poskusne napovedi, narejene na osnovi obstoječih napovedih narejenih pri EPC in komisiji EU.

Napoved nadomestitvenega razmerja plač, ki jo razlagamo oziroma računamo kot povprečno nadomestilo plače glede na *output* na zaposlenega (*output per worker*), objavljena v EPC-EU Commission paper o javnih izdatkih za staranje, je uporaben kazalec o tem, kako se bo v prihodnosti razvijal javni pokojninski sistem. Tako dobimo napovedi mediane pokojnine glede na mediano zaslužka, ki temelji na osnovi napovedi, narejenih na razvoju nadomestitvenega razmerja plač in je za leto 2004, 2025 in 2050 za izbrane države EU prikazana na sliki 4 (glej tudi Tbl. 5 in 6 v Pril. ter Sliko 4 in 5 v Pril.).

Slika 4: Mediana pokojnin glede na mediano zaslužkov v izbranih državah EU v letih 2004, 2025 in 2050

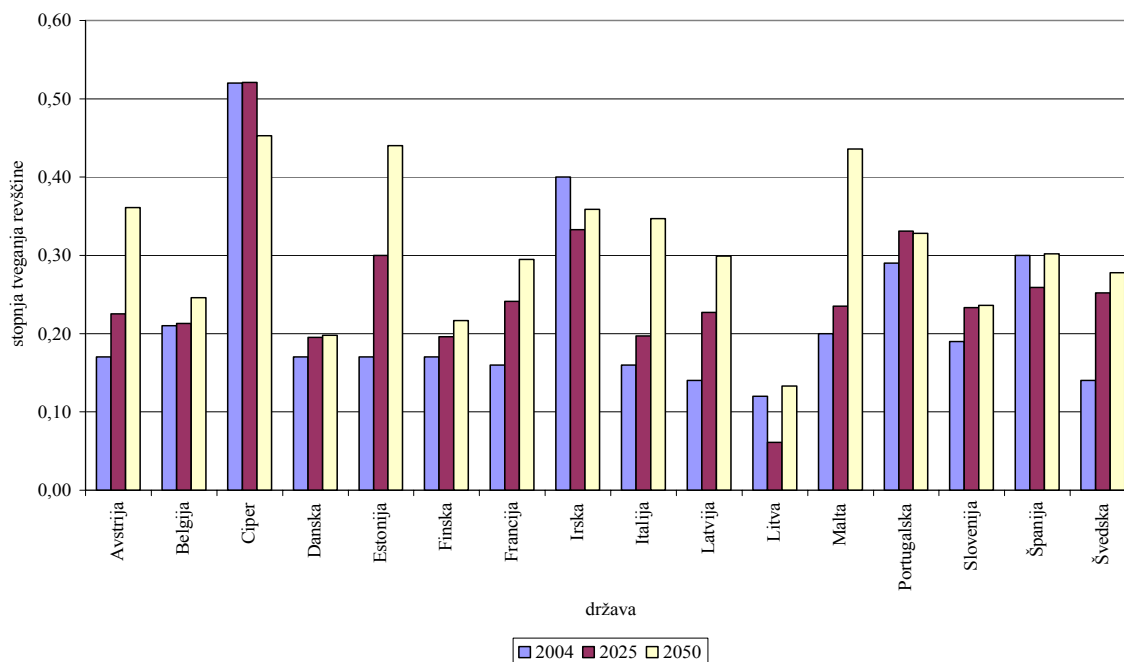
Vir: Adequate and sustainable pensions, 2006, str. 69-70; Lastni prikaz.

Države z najnižjim razmerjem med mediano pokojnine in mediano zaslužkov v letu 2050 so Estonija, Latvija in Malta, in sicer je to razmerje manjše od 0,40, pri ženskah na Malti naj bi bilo le 0,30. Najvišje razmerje pa naj bi imela Luksemburg in Madžarska, razmerje pri ženskah v Luksemburgu naj bi bilo kar 0,99. V povprečju znaša razmerje med mediano pokojnin in mediano zaslužkov za starejše od 65 let 0,57, tako da lahko trdimo, da se Slovenija nahaja nad tem povprečjem, saj se predvideva, da bo v letu 2050 to razmerje znašalo 0,62.

Glede na relativno močno negativno povezanost relativne ravni tveganja revščine se bo pričakovano zmanjšanje relativne ravni javnih pokojnin izkazalo v povečani stopnji tveganja revščine pri ljudeh nad 65 let. Kot je razvidno na sliki 5, se s stopnjo tveganja revščine, višje od 0,40, zdijo najbolj ogroženi državi v letu 2050 Ciper in Estonija, kjer bodo najbolj ogrožene ženske. Omenjeni državi sta izvedli reforme na področju upokojitvene starosti, torej parametrične reforme. Parametrične reforme, vendar na področju prispevne stopnje, je izvedla Malta, ki poleg Cipra in Estonije tudi spada med najbolj ogrožene države. Na Malti so bolj ogroženi moški. Največji, v nekaterih državah celo podvojen, pričakovan porast revščine med letoma 2004 in 2050 pa pričakujejo v Avstriji, Estoniji, Italiji, Latviji na Malti ter na Švedskem. Litva, ki je tako kot najbolj ogrožene države izvedla reforme na področju upokojitvene starosti in prispevne stopnje, pa naj bi bila država, za katero so napovedi stopnje tveganja revščine najnižje, in sicer naj bi ta stopnja znašala le 0,061 v letu 2025 in 0,133 v letu 2050. Na drugi strani pa naj bi se stopnja tveganja revščine med leti 2004 in 2050 zmanjšala le na Cipru in Irskem, ki sta

poleg Luksemburga in Madžarske edini državi, v katerih se pričakuje, da se bo relativna raven javnih pokojnin povečala. Po pričakovanjih pa naj bi bila stopnja tveganja revščine v Slovenija nižja od povprečne stopnje, saj se tudi pričakuje, da bo razmerje med mediano pokojnin glede na mediano zaslužkov višje od povprečja. Tako se za Slovenijo pričakuje, da naj bi omenjena stopnja znašala 0,236, v povprečju pa stopnja znaša 0,308.

Slika 5: Napoved stopenj tveganja revščine za osebe, starejše od 65 let, v izbranih državah članicah EU v letih 2004, 2025 in 2050 (glej tudi Sliko 6 in 7 v Pril.)

Vir: Zaidi et al., 2006, str. 28; Lastni prikaz.

Na osnovi ocene za indeks mediane pokojnin glede na mediano zaslužkov, ob predpostavki, da bo trenutno razmerje med relativnim obsegom javnih pokojnin in stopnjo tveganja revščine ostalo nespremenjeno, lahko napovemo, kolikšen del prebivalcev, starejših od 65 let, bo izpostavljen tveganju revščine v letih 2025 in 2050. A s to analizo je potrebno ravnati previdno: (a) temelji na upoštevanju trenutnega razmerja skozi ves čas; (b) temelji na omejenem vzorcu držav in posledično rezultati statistično verjetno niso dovolj zanesljivi; (c) domneva se, da bo zmanjšanje relativne ravni javnih pokojnin za moške in ženske v enakem razmerju.

Še posebej je potrebno upoštevati, da ta analiza ne upošteva drugih virov sredstev upokojencev, kot so privatne pokojnine. V državah, kjer se bo po predvidevanjih relativna raven javnih pokojnin pomembneje zmanjšala, bo povečana stopnja tveganja revščine neizogibna, še posebno med letoma 2025 in 2050, ko se pričakuje večje zmanjšanje te ravni.

Ob dejstvu, da so prebivalci, starejši od 75 let, bolj odvisni od javnih pokojnin, se pričakuje, da bo predvideno zmanjšanje relativne ravni javnih pokojnin najbolj povečalo stopnjo tveganja revščine pri tej kategoriji prebivalstva (glej. Tbl. 6 v Pril.). Le tri države, Belgija, Danska in Litva, naj bi imele stopnje tveganja revščine nižje od 30 %, medtem ko naj bi imela večina držav stopnje tveganja revščine za ženske višje od 35 %. Najmočnejše povečanje stopnje tveganja revščine iz leta 2004 glede na leto 2050 naj bi imele Estonija, Italija in Malta. Od vseh izbranih držav pa naj bi se le Cipru in Irski ta stopnja znižala v omenjenem obdobju. Tudi Slovenija bo beležila povečanje stopnje tveganja revščine, in sicer za 23 %, vendar pa naj bi bilo to povečanje nižje od povprečja, ki naj bi bilo 63 %.

Te napovedi so narejene ob predpostavki, da na stopnjo tveganja revščine vpliva le radodarnost javnega sistema. To pa ni realno, saj imajo in bodo imeli upokojenci tudi druge vire prihodkov. Te ocene je pravilneje interpretirati kot opozorila, kakšne bi bile stopnje revščine, če posamezniki ne bi bolj delali ali več varčevali.

4.4 Ukrepi za omilitev revščine starejšega prebivalstva v Sloveniji

Tudi pri nas so ženske, starejše od 65 let, ki živijo same, občutno bolj nagnjene k tveganju revščine kot moški v enakem starostnem razredu. Najvišjo stopnjo tveganja revščine izkazujejo samske starejše osebe (39,9 %). Letni prag tveganja revščine znaša 5.278 EUR – dohodek brez dohodka v naravi oziroma 5.516 EUR dohodek z dohodkom v naravi (SURS, 2004).

Če si za mejo revščine izberemo 0,6 mediane ekvivalentnega dohodka gospodinjstev, ugotovimo, da je bilo v Sloveniji leta 1993 pod mejo revščine 17,7 % vseh upokojencev, leta 1997-1999 pa 16,0 % vseh upokojencev, medtem ko se je ta delež v obdobju 2001-2003 zmanjšal na 15,2 % vseh upokojencev (Kump, 2005, str. 21).

V Sloveniji nimamo enotno urejenega sistema dolgotrajne oskrbe starejših oseb, ki pri opravljanju temeljnih življenjskih aktivnosti in drugih dnevnih opravil potrebujejo pomoč druge osebe, ampak se različne storitve in prejemi zagotavljajo v okviru obstoječih sistemov socialne zaščite (zdravstvo, socialno varstvo, pokojninsko in invalidsko zavarovanje). V sklopu sistema socialnega varstva se uporabnikom zagotavljajo različne storitve, kot so dnevne in celodnevne oblike institucionalnega varstva, storitve (socialne) pomoči na domu, pravica do družinskega pomočnika, oskrba v oskrbovanih stanovanjih ter različni socialnovarstveni programi (MDDSZ, 2006, str. 18).

Osebe, za katere se ugotovi, da potrebujejo tujo pomoč, lahko iz tega naslova dobijo tudi denarne prejeme, s katerimi si zagotavljajo neformalne oblike pomoči oziroma si s temi sredstvi (do)plačujejo prej naštete storitve. Do denarnih prejemkov za dolgotrajno oskrbo so upravičeni tudi prejemniki starostnih pokojnin. Naštete pravice (storitve in prejemi) se delno financirajo iz davkov (zagotavljajo se v državnem in občinskih proračunih), delno pa

iz prispevkov za socialno zavarovanje (zagotavljajo se v okviru obveznega zdravstvenega zavarovanja ter obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja). Socialnovarstvene storitve so krite iz javnih virov le v primeru nezmožnosti lastnega plačila, sicer pa jih plačujejo uporabniki oziroma njihovi svojci (MDDSZ, 2006, str. 18-19).

Trenutne potrebe po dolgotrajni oskrbi v Sloveniji presegajo razpoložljive kapacitete, ki jih zagotavljata javni mreži na področju zdravstvenega in socialnega varstva. Iz podatkov o izplačani denarni socialni pomoči v letu 2005 izhaja, da je med prejemniki te pomoči le okoli 2,5 % starejših od 65 let. Vzrok je v dejstvu, da si starejši osnovno socialno varnost zagotavljajo s pokojninami (MDDSZ, 2006, str. 19-20). Nizek odstotek teh oseb kaže, da so pokojnine za sedaj relativno zadovoljive in da zagotavljajo osnovno socialno varnost.

Tako kot za druge skupine prebivalstva se za starejše od 65 let na področju socialnega varstva izvajajo programi, katerih namen je preprečevati nastajanje socialnih težav (preventivni programi), programi in storitve (znotraj ali zunaj mreže javne službe), ki so namenjeni starejšim v socialnih težavah ter zagotavljajo denarne prejemke za tiste, ki nimajo drugih virov za zagotavljanje socialne varnosti (oziroma imajo premajhne vire) (MDDSZ, 2006, str. 20).

V zadnjem desetletju smo na področju socialnega varstva pričala intenzivnemu razvoju storitev in programov za starejše, ki potrebujejo pomoč pri vsakodnevnih dejavnostih in opravilih. Poleg storitev institucionalnega varstva, ki so v preteklih letih prevladovali, so se začele razvijati in izvajati pomoč na domu, pomoč na daljavo, dejavnost dnevnih centrov in pomoč osebam, ki živijo v oskrbovanih stanovanjih (MDDSZ, 2006, str. 20).

Za socialno varstvo starejših se torej skrbi in podatek, da denarno pomoč potrebuje le okoli 2,5 % starejših oseb, je zelo spodbuden. Predvidevati pa je mogoče, da se bo ta delež v prihodnosti povečeval.

5 VPLIV PARAMETRIČNIH IN SISTEMSKIH REFORM NA REVŠČINO STAREJŠEGA PREBIVALSTVA

V letu 1995 so še skoraj vse članice EU imele DB sheme kot glavni del PAYG sistema, do leta 2005 pa jih je s pomočjo pokojninskih reform več kot polovica prevzelo model osebnih računov in NDC sheme. Namen reform pokojninskih sistemov je bil znižati tveganje revščine starejših oseb v primerjavi s starimi sistemi. Na podlagi tega je bilo narejenih tudi nekaj ocen. Tako sta pred kratkim Economic Policy Committee in Evropska komisija objavili oceno o izdatkih za starost, ki predvideva, da bo napovedan delež nadomestila plač padel za več kot desetino do leta 2025 in za več kot petino do leta 2050. Tudi držav, ki napovedujejo znižanje relativne ravni javnih pokojnin, je veliko. Znižanje je zaskrbljujoče še posebno pri novih članicah, vendar pa tudi v Nemčiji, Avstriji, Franciji, Italiji in na Švedskem. V nekaterih državah se pričakovano zmanjšanje delno obvladuje s

preskokom k večstebnemu sistemu. Rezultati študije Economic Policy Committee in EU Commission paper kažejo, da bodo države, ki so sprejele NDC shemo, na primer Švedska, Italija, Poljska in Latvija, opazile zmanjšanje letnih javnih pokojninskih prispevkov (Zaidi et al., 2006, str. 18).

Osem držav članic je zabeležilo znižanje v neto nadomestitvenem razmerju med pokojnino in povprečno plačo. Ta pokazatelj nam da uporaben vpogled v to, kako se razvijajo pokojninski sistemi. V Nemčiji, Franciji in v Veliki Britaniji, ki so v zadnjih letih uvedle zgolj parametrične reforme, imajo reforme boljši učinek na posameznikih z nižjimi zasluži kot na tistih s povprečnim ali višjimi zasluži. Nasprotno pa so reforme na Poljskem, ki je prevzela zgolj systemske reforme (uvedli so večstebni sistem, pri čemer je prvi steber PAYG sistema zamenjal NDC steber) in Slovaškem, ki je posegla na vsa področja parametričnih reform, ter pred vstopom v EU uvedla tudi večstebni sistem, znižale ta porazdelitveni element. Če se bo ta trend nadaljeval, lahko pričakujemo večjo revščino v vzhodnih evropskih državah.

Po napovedih raziskave Social Security Programs Throughout the World je Slovenija država z največjim povečanjem pokojninskih izdatkov in sicer za 5 % BDP ali morda še več do leta 2050. Podobna povečanja je pričakovati le še na Cipru, Madžarskem, Portugalskem, Češkem in v Grčiji. Nasprotno temu pa naj bi se v nekaterih evropskih državah pokojninski izdatki znižali, npr. v Avstriji, Estoniji, Latviji, Litvi, na Danskem, Finskem, Nizozemskem in na Poljskem (Social security, 2006, str. 3-4).

Empirične raziskave kažejo, da je dobra polovica, 52,1 %, variacije v stopnji tveganja revščine pri prebivalstvu, starejšem od 65 let, mogoče pojasniti z relativno ravno javnih pokojnin, preostali del variance pa je rezultat drugih vplivov. Eden teh drugih vplivov so prav gotovo demografske spremembe. Glede na to, da je dejavnikov, ki vplivajo na revščino starejših oseb, več, in da relativna raven pokojnin pojasnjuje le nekaj več kot polovico variance tveganja revščine, težko določimo, katera smer pokojninskih reform (pragmatične ali systemske) problem revščine rešuje bolje. Problem pri določanju učinkovitosti pokojninskih sistemov pa je tudi v tem, da vplivi nekaterih reform dolgoročno še niso povsem pojasnjeni.

Poleg tega so nekatere države izvedle oba tipa reform in je zato to pojasnjevanje še nekoliko bolj težje. Glavne predstavnice systemskih reform so Švedska, Italija, Latvija in Poljska. Kot že ugotovljeno, naj bi se za prve tri našete države stopnja tveganja revščine podvojila v obdobju med letoma 2004 in 2050. Zanimivo je, da naj bi to povprečje dvigovali moški, saj se bo njim tveganje revščine več kot podvojilo. Vendar pa naj bi kljub 100 % rasti revščine še vedno imele eno najnižjih stopenj revščine od, v drugem poglavju obravnavanih držav.

Na splošno lahko rečem, da bo tveganje revščine za starejše od 65 let v prihodnosti večje v primerjavi s trenutnim stanjem. To pa bo veljalo tudi za Slovenijo, vendar pa povečanje ne bo tako drastično kot v nekaterih drugih državah. Tako kot v drugih državah EU smo torej tudi v Sloveniji izvedli nekaj bistvenih reform, da bi prispevali k dolgoročni finančni vzdržnosti pokojninskega sistema. Poleg že opisanih sprememb v pokojninskem sistemu, ki naj bi prispevali k temu, da bi ljudje delali več in dlje in da bi tudi sami začeli varčevati za finančno ustrezno starost, je pomembno tudi dejstvo, da se plače ne smejo izplačati, če niso plačani prispevki za socialno varnost. In ker najvišja pokojninska osnova ne sme preseči štirikratnik najnižje pokojninske osnove, to pomeni visoko stopnjo prerazdelitve in s tem tudi manjše tveganje, da bi bile razlike v pokojninah prevelike. Glede na to, da tretje poglavje pri napovedovanju stopnje tveganja revščine pri dohodkih upokojencev upošteva le javne pokojnine, ne pa tudi dohodke iz drugih virov, lahko predvidevamo še nižjo stopnjo revščine. Vsi se namreč zavedamo, da se zaradi demografskih sprememb ne moremo zanašati samo na javne pokojnine in tretji steber je vsem ponudil možnost, da za finančno ustrezno starost poskrbimo sami in sicer z naložbami pri ustreznih finančnih institucijah.

V naslednjih nekaj letih se predvideva, da bo okoli 13 milijonov starejših oseb EU izpostavljenih tveganju revščine, kar je okoli 18 % celotnega starejšega prebivalstva EU.

6 SKLEP

Po celem svetu in tako tudi v EU so se v zadnjih letih spopadali s pokojninskimi reformami. Zaradi demografskih sprememb obstoječi pokojninski sistemi v prihodnosti ne bi več mogli izpolnjevati svojega namena tako kot še pred leti. Večinsko sprotno prispevanje aktivnih zavarovancev v blagajno, iz katerih so istočasno sproti financirali upokojensko generacijo v državah EU, v prihodnosti ne bi bilo več izvedljivo.

Medtem ko je bilo v povprečju v EU leta 2004 še 16,4 % oseb, starejših od 65 let, pa se predvideva, da jih bo leta 2050 že 29,9 %. Breme prispevanja v pokojninsko blagajno, ki bi ga prevzela aktivna generacija, bi bilo torej praktično še enkrat večje. Omenjene države so se zato lotile reform, ki naj bi omogočile finančno vzdržnost pokojninskih sistemov. Poleg zviševanja zavarovalne dobe v obstoječih PAYG sistemih, višanja stopenj prispevkov, potrebnih prispevkov, spremembe indeksacije pokojnin ter sprememb obrazcev za izračun pokojnin v za prihodnje zagotavljanje le-teh se je spreminjala tudi sama zasnova pokojninskih sistemov, konkretno mislim na tristebni sistem. Na primer, Slovenija je do zadnje reforme, ki je stopila v veljavo 01. 01. 2000 poznala enostebni sistem, sedaj pa imamo tristebni sistem pokojninskega zavarovanja, ki so ga uvedle tudi nekatere druge članice EU. Spremenile pa so se tudi sheme pokojninskih sistemov, in sicer jih je večina prešla z obstoječih DB shem na nove oblike pokojninskih shem kot npr. NDC sistem.

Pokojninske reforme v Evropi predvidoma vodijo k občutnim znižanjem relativne ravni javnih pokojnin v številnih državah in s tem tudi vplivajo na revščino. Reforme je treba dopolnjevati v tako, da bodo čim bolj učinkovito reševale problem učinkov staranja prebivalstva in hkrati ohranjale socialno vzdržnost tako za trenutno kot bodoče generacije.

V Sloveniji so bili najpomembnejši ukrepi na področju obveznega pokojninskega zavarovanja naslednji: postopno višanje starosti upokojitve (pri čemer je najnižja polna upokojitvena starost odvisna od zbranih let delovne dobe); postopno višanje števila let za odmero pokojninske osnove z današnjega povprečja 10 na povprečje 18 najboljših zaporednih let; znižanje pokojninske osnove s 85 na 72,5 odstotka povprečne pokojninske osnove; razmerje med najvišjo in najnižjo pokojnino je sedaj največ 1 : 4. Ti ukrepi naj bi dolgoročno omilili socialno obremenjenost upokojenecev. Tudi za zmanjševanje finančnega bremena na javnih pokojninskih shemah je bilo v zadnjem času uvedenih zelo veliko ukrepov, ki vplivajo na obračunske osnove in formulo, z namenom okrepiti povezavo med pravicami in prispevki ter postopoma spreminjati sisteme, kjer so vnaprej določene pravice, v sisteme, kjer pravice neposredno izhajajo iz vplačanih prispevkov (Urad Vlade RS za komuniciranje, 1999).

Srednja generacija se je doslej zgodaj upokojevala – v povprečju večinoma pred 60. letom starosti. Obdobje, ki ga ljudje preživijo v pokoju, se naglo daljša zaradi daljšanja življenjske dobe. Velike sposobnosti tretje generacije pa ostajajo neizkoriščen človeški kapital. V prihodnje bi morala tretja generacija bolj množično nadaljevati poklicno pot z delnim delovnim časom in delno upokojitvijo. Čas upokojitve bi bil bolj gibljiv, vsekakor pa bi se premikal v višjo starost. Tehnološki razvoj bo omogočal več dela doma, to pa pomeni lažje usklajevanje družinskega in poklicnega življenja (EU 25 population rises until 2025, then falls, 2005).

Starejši človek potrebuje bistveno več zdravstvene oskrbe, vse višje bodo morale biti prispevne stopnje za zdravstveno zavarovanje. Staranje prebivalstva prinaša vse večjo potrebo po domovih za upokojence. Potrebovali bomo tudi vse več osebja za delo v teh domovih in tudi za nego na domu. Varstvo starejših generacij bo potrebovalo vse več sredstev. Potrebno bo oklestiti pokojnine ali pa dvigniti prispevne stopnje in delati vse dlje v starost. Generacije, ki odhajajo v pokoj in bodo prve trpele poslabšanje pogojev za upokojevanje, so to krizo pokojninskih sistemov dejansko povzročile, saj so prav one pričele z vzorcem izrazito padajoče rodnosti in bodo to v bodoče še kako bridko občutile na lastni koži. Staranje prebivalstva bo pomenilo, da bodo tudi delovna mesta zasedena s povprečno vse starejšimi ljudmi. Starejši človek pa je praviloma manj odprt za novo znanje; to bo dodatno prizadelo gospodarsko uspešnost naroda (Kunstelj, 2006).

Če uspe državam članicam srednjeročno doseči uravnotežen proračun, bi se lahko lažje spopadle z visokimi stroški pokojnin starajočega se prebivalstva. Države članice z velikimi proračunskimi neravnovesji in predvidenimi obsežnimi povečanji izdatkov, povezanimi s

staranjem, so bolj ogrožene kot druge. Rešitev je v zmanjševanju javnega dolga, večanju stopnje zaposlenosti in izboljšanju produktivnosti ter nadaljevanju reform pokojninskih sistemov.

LITERATURA

1. Berk Aleš: Obetajo se nam štirje pokojninski stebri. Finance, Ljubljana, 2006, 225, str. 4-5.
2. Berk Aleš, Jašovič: Domet in prednosti pokojninskega sistema NDC. Dnevnik, Ljubljana, 57(2007), 160, str. 28.
3. Čok Mitja: Javne finance v Sloveniji. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2007. 90 str., 6 tbl.
4. Kump Nataša, Stanovnik Tine: Vpliv pokojninske reforme na socialno-ekonomski položaj upokojencev in starejšega prebivalstva v Sloveniji. Ljubljana : Inštitut za ekonomska raziskovanja, 2005. 25 str.
5. Lušina Urška: Pokojninski sistem v Sloveniji ter vpliv uvedbe enotne davčne stopnje na pokojnine v Sloveniji. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2006. 76 str., 4 pril., 17 tbl.
6. Majcen Boris, Verbič Miroslav, Nieuwkoop van Renger, Sambt Jože: Analiza prihodnjih trendov slovenskega pokojninskega sistema z dinamičnim modelom splošnega ravnovesja. IB revija, Ljubljana, 39(2005), 3, str. 54-70.
7. Malačič Janez: Demografija. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2006. 339 str.
8. Masten Igor: Privatizacija s pokojninskega vidika. Dnevnik, Ljubljana, 56(2006), 123, str. 21.
9. Stanovnik Tine: Javne finance. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2004. 285 str.
10. Štrovs Marko: Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju s komentarjem. Lesce : Založba Oziris, 2000. 682 str.
11. Šušmelj Emanuela: Pokojninsko zavarovanje v Italiji. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2006. 54 str.
12. Verbič Miroslav: Upokojevanje in ekonomske spodbude v slovenskem pokojninskem sistemu. Ljubljana : Inštitut za ekonomska raziskovanja, 2004. 128 str.
13. Zaidi Asghar, Grech Aaron George, Fuchs Michael: Pension Policy in EU25 and its Possible Impact on Elderly Poverty. London : London School of Economics, 2006. 37 str.
14. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje: Mesečni statistični pregled. Ljubljana : Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, 2007. 18 str.

VIRI

1. Adequate and sustainable pensions. Luksemburg : European Communities, 2006. 261 str.
2. EU 25 population rises until 2025, then falls. Europa. [URL: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=STAT/05/48&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=fr>], 2005.

3. Eurostatove projekcije prebivalstva Slovenije 2004-2051. Medicinska fakulteta. [URL: <http://www.mf.uni-lj.si/ibmi-english/biostat-center/programje/excel/EurostatProjekcijaPrebivalstvaSlovenije20042051.xls>], 17.07.2007.
4. Filipič Peter: Pokojninsko zavarovanje do leta 2025. 6 str. Ljubljana : Pokojninska družba A, d.d. [URL: <http://www.kurator.si/slo/storitve/pokojnine%201.doc>]. 2005.
5. Financiranje. ZPIZ. [URL: <http://www.zpiz.si/src/predstavitev/financiranje.html>], 15.07.2007.
6. Kako do varstvenega dodatka. ZPIZ. [URL: http://www.zpiz.si/src/pravice/varstveni_dodatek.html], 15.07.2007.
7. Kazalniki socialne povezanosti, 2004. Statistični urad Republike Slovenije (SURS). [URL: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=708], 2004.
8. Kunstelj Tone: Umiranje ali razvoj? Šola za življenje. [URL: http://www.solazazivljenje.si/clanki/umiranje_ali_razvoj_.html], 2006.
9. Natali David: The pension system. 8 str. [URL: <http://www.ose.be/files/mocpension/UKOMC.pdf>], 2004.
10. OECD population pyramids in 2000 and 2050. OECD. [URL: http://www.oecd.org/LongAbstract/0,3425,en_2825_497118_38123086_1_1_1_1,00.html], 17.07.2007.
11. People by age classes. Eurostat. [URL: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=Yearlies_new_population&root=Yearlies_new_population/C/C1/C11/caa15632], 21.07.2007.
12. Pod kakšnimi pogoji do državne pokojnine. ZPIZ. [URL: <http://www.zpiz.si/src/pravice/drzavna.html>], 15.07.2007.
13. Pokojnine. ZPIZ. [URL: <http://www.zpiz.si/src/predstavitev/pokojnine.html>], 15.07.2007.
14. Pokojninske reforme v državah članicah Evropske unije. Urad Vlade RS za komuniciranje. [URL: <http://evropa.gov.si/publikacije/evrobilten/evrobilten-09-06/>], 1999.
15. Pokojninski sistem. Kapitalska družba. [URL: http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem], 20.07.2007.
16. Portrait of the European Union 2006. Luksemburg : European Communities, 2005. 55 str.
17. Recent Developments in Foreign Public and Private Pensions. Social Security. [URL: http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/intl_update/2006-11/2006-11.pdf], 2006.
18. Solving the Pensions Puzzle. OECD. 7 str. [URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/53/19/34587956.pdf>], 2005.
19. Strategija varstva starejših do leta 2010. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (MDDSZ). 45 str. [URL: http://www.mdds.gov.si/fileadmin/mdds.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/strategija_varstva_starejsih_splet_041006.pdf], 2006.

20. Stroški staranja prebivalstva. Europa. 3 str. [URL: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/1356&format=HTML&aged=1&language=SL&guiLanguage=en>], 2006.
21. Tompa Gašper: Staranje prebivalstva – resna grožnja. Šola za življenje. [URL: http://www.solazazivljenje.si/clanki/staranje_prebivalstva_-_resna_groznja.html], 10.11.2006.
22. UK Pension reform. Pension sorter. [URL: http://www.pensionsorter.co.uk/pensions_reform2.html], 1999-2007.
23. Zastonj vrtec za drugega otroka. Večer online. [URL: <http://www.vecer.si/vecer2007b/default.asp?kaj=3&id=2007072605230714>], 26.07.2007.
24. Zavarovanci pokojninskega in invalidskega zavarovanja. ZPIZ. [URL: <http://www.zpiz.si/src/predstavitev/zavarovanci.html>], 15.07.2007.
25. Zelena knjiga. Komisija evropskih skupnosti. [evropa.gov.si/zaposlovanje/zelena-knjiga.pdf]. 2006.

PRILOGE

PREGLED KRATIC

EU	Evropska unija
EU25	Države članice Evropske unije, ki so se včlanile do vključno 1. maja 2004: Belgija, Francija, Zahodna Nemčija, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Danska, Irska, Velika Britanija, Grčija, Danska, Portugalska, Španija, Nemčija, Avstrija, Finska, Švedska, Ciper, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Madžarska, Malta, Poljska, Slovaška, Slovenija
KDPZ	kolektivno dodatno pokojninsko zavarovanje
MDDSZ	Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve
OECD	Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj
SODPZ	Sklad obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja Republike Slovenije
SURS	Statistični urad Republike Slovenije

SLOVAR POJMOV

defined benefit plan (DB)	pokojninska shema z vnaprej določenimi pravicami
defined contribution plan (DC)	pokojninska shema z vnaprej določenimi prispevki
notional defined contribution system (NDC)	sistem umišljeno definiranih prispevkov
pay-as-you-go – PAYG	sistem sprotnega prispevnega kritja; dokladni sistem

PRILOGA 1

Tabela 1: Starostni upokojenci, stopnja rasti števila starostnih upokojencev, povprečno število zavarovancev, stopnje rasti povprečnega števila zavarovancev, razmerje med zavarovanci in starostnimi upokojenci ter razmerje med starostnimi pokojninami in plačami v Sloveniji v letih od 2000 do 2006

Leto	Starostni upokojenci po letih	Stopnja rasti starostnih upokojencev po letih (v %)	Povprečno število zavarovancev po letih	Stopnje rasti povprečnega števila zavarovancev po letih (v %)	Razmerje med zavarovanci : starostni upokojenci po letih (v %)	Razmerje starostne pokojnine : plače po letih (v %)
2000	282.005	2,1	839.381	4,9	2,98	75,3
2001	287.926	2,1	841.478	0,2	2,92	73,2
2002	295.304	2,6	836.544	-0,6	2,83	72,8
2003	302.365	2,4	834.049	-0,3	2,76	71,1
2004	308.443	2,0	836.668	0,3	2,71	70,2
2005	315.092	2,2	845.643	1,1	2,68	69,1
2006	322.755	2,4	857.922	1,5	2,66	68,6

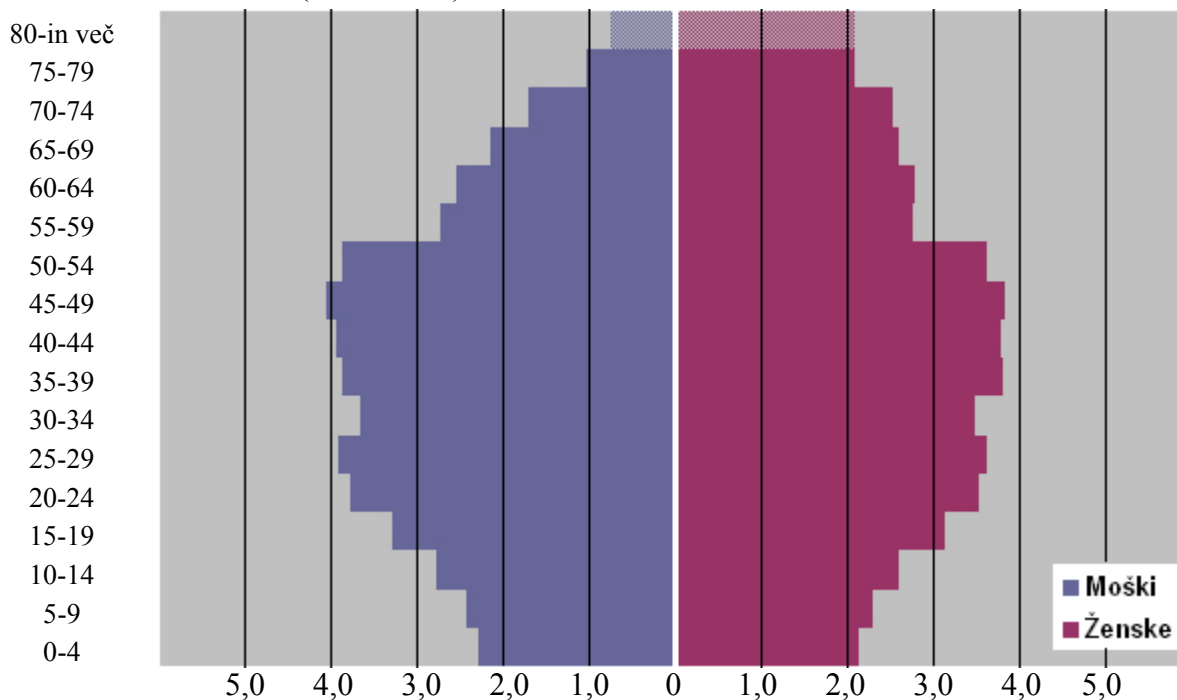
Vir: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje: Mesečni statistični pregled, 2007, str. 2-4, 8.

Tabela 2: Povprečna starost odhoda v pokoj leta 2003, delež oseb mlajših od 15 let in starejših od 65 let in delež oseb starejših od 65 let glede na osebe stare do 15 let leta 2005 v izbranih državah EU

Država	Povprečna starost odhoda v pokoj leta 2003	Delež oseb mlajših od 15 let leta 2005 (v %)	Delež oseb starejših od 65 let leta 2005 (v %)	Razmerje med osebami starimi od 65 in osebami starimi do 15 let leta 2005
Slovenija	56,2	14,4	15,3	1,06
Slovaška	57,8	17,1	11,7	0,68
Poljska	58,0	16,7	13,1	0,78
Belgija	58,7	-	-	-
Malta	58,8	17,6	13,3	0,76
Avstrija	58,8	16,1	16,0	0,99
Luksemburg	59,3	18,7	14,3	0,76
Francija	59,6	18,5	16,4	0,89
Češka Republika	60,0	14,9	14,0	0,94
Latvija	60,3	14,8	16,5	1,11
Finska	60,3	17,5	15,9	0,91
Nizozemska	60,4	18,5	14,0	0,76
Estonija	60,8	-	-	-
EU25	61,0	-	-	-
Italija	61,0	-	-	-
Španija	61,4	14,5	16,8	1,16
Nemčija	61,6	14,5	18,6	1,28
Madžarska	61,6	15,6	15,6	1,00
Danska	62,1	18,8	15,0	0,80
Portugalska	62,1	15,6	17,0	1,09
Ciper	62,7	19,2	11,9	0,62
Velika Britanija	63,0	-	-	-
Švedska	63,1	17,6	17,3	0,98
Grčija	63,2	-	-	-
Litva	63,3	14,8	12,3	1,02
Irska	64,4	20,7	8,5	0,54

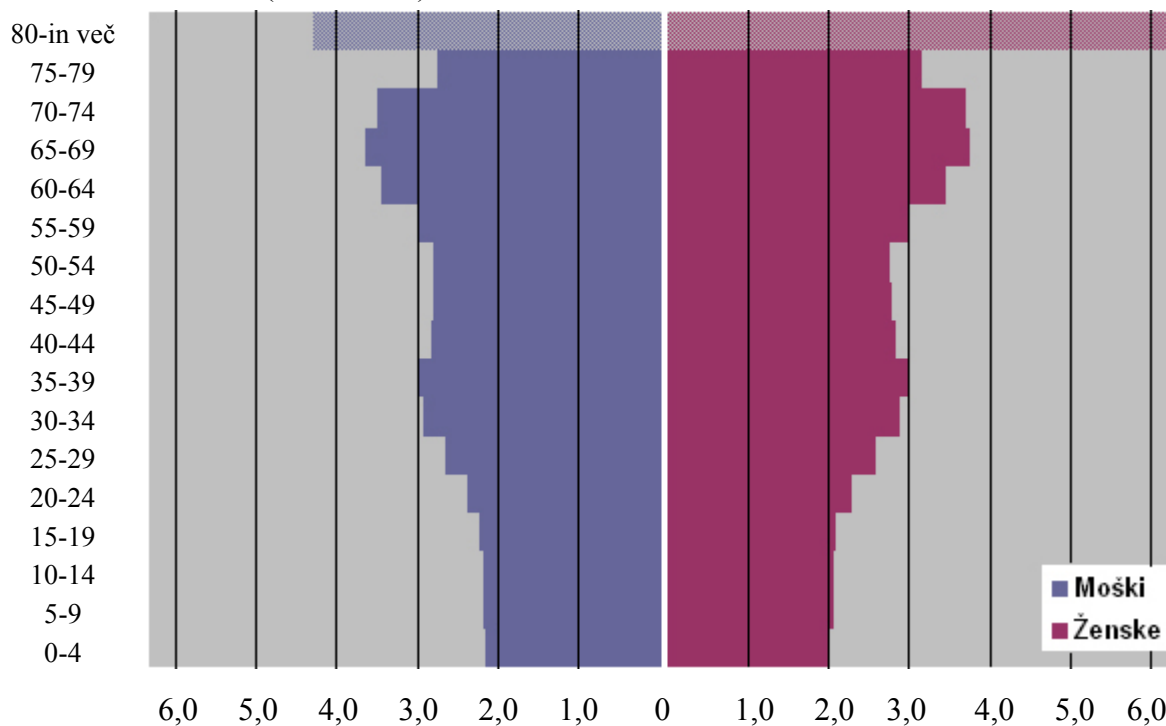
Vir: European Commission, 2005, str. 46 in Eurostat, People by age classes.

Slika 1: Starostna piramida Slovenije za moške in ženske po petletnih starostnih razredih za leto 2005 (v odstotkih)

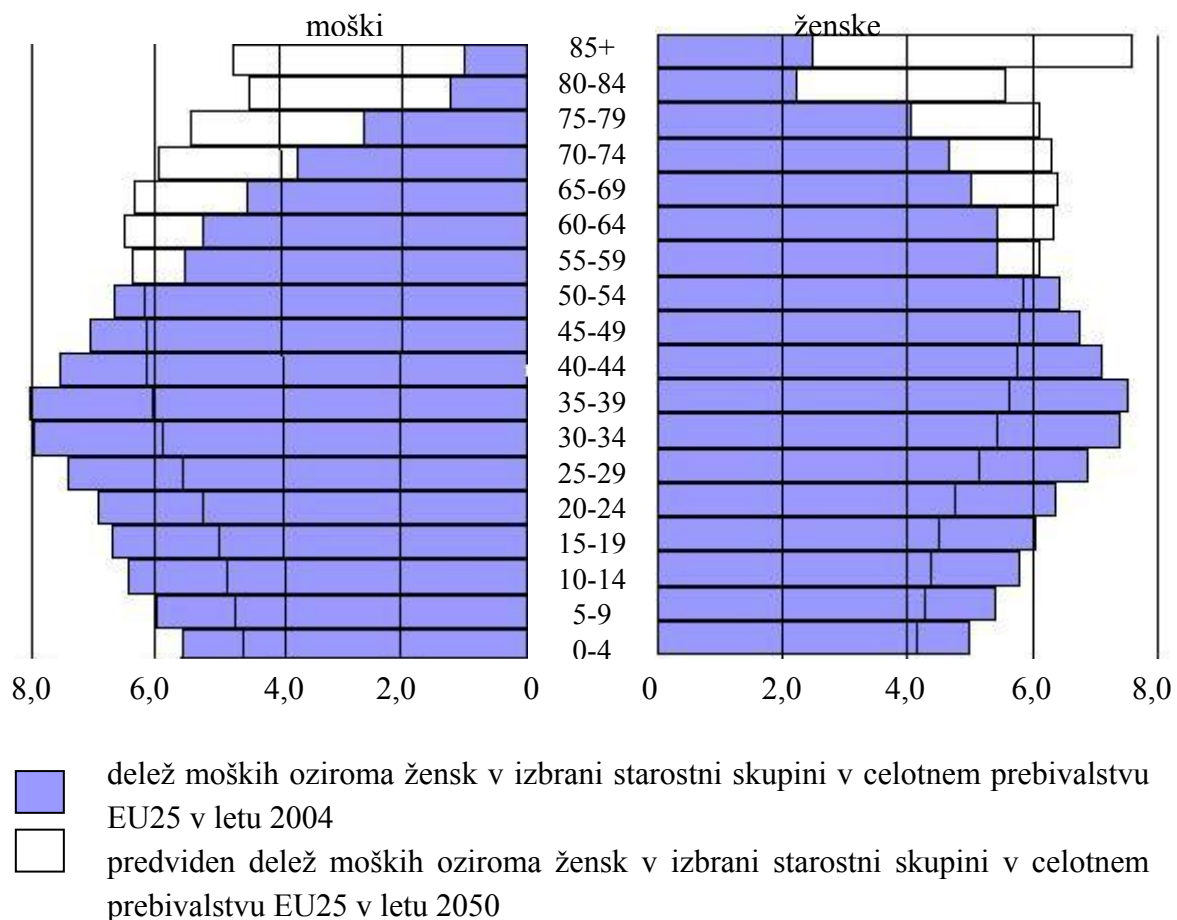
Vir: Eurostatove projekcije prebivalstva Slovenije 2004-2051.

Slika 2: Starostna piramida Slovenije za moške in ženske po petletnih starostnih razredih za leto 2050 (v odstotkih)

Vir: Eurostatove projekcije prebivalstva 2004-2051.

Slika 3: Starostna piramida držav EU25 za moške in ženske po petletnih starostnih razredih za leto 2004 in leto 2050 (v odstotkih)

Vir: OECD population pyramids in 2000 and 2050, 2007.

Tabela 3: Delež oseb, starejših od 65 let, v letu 2004 in projekcija prebivalcev, starejših od 65 let, za leto 2025 in 2050 za države EU25

	2004	2025	2050
EU25	16.4	22.6	29.9
Belgija	17.1	22.5	27.7
Češka	14.0	22.4	30.9
Danska	14.9	21.2	24.1
Nemčija	18.0	24.6	31.6
Estonija	16.1	19.9	25.6
Grčija	17.8	22.8	32.5
Španija	16.9	22.0	35.6
Francija	16.3	22.4	27.2
Irska	11.1	16.5	26.2
Italija	19.2	25.0	35.3
Ciper	11.9	19.2	26.2
Latvija	16.2	19.7	26.1
Litva	15.0	19.2	26.7
Luksemburg	14.1	18.0	22.1
Madžarska	15.5	22.0	28.1
Malta	13.1	21.3	24.7
Nizozemska	13.9	20.6	23.5
Avstrija	15.5	22.1	30.4
Poljska	13.0	21.1	29.4
Portugalska	16.9	22.1	31.9
Slovenija	15.0	22.8	31.2
Slovaška	11.5	18.9	29.3
Finska	15.6	24.6	26.9
Švedska	17.2	22.2	24.3
Velika Britanija	16.0	20.9	26.6

Vir: EU 25 population rises until 2025, then falls, 2005.

PRILOGA 2

Tabla 4: Napoved mediane pokojnin glede na mediano zaslužkov za moške in ženske za izbrane države EU v letih 2004, 2025 in 2050

	skupaj			moški			ženske		
	2004	2025	2050	2004	2025	2050	2004	2025	2050
Avstrija	0,79	0,72	0,55	0,81	0,74	0,56	0,77	0,70	0,54
Belgija	0,61	0,61	0,57	0,62	0,62	0,57	0,61	0,61	0,57
Ciper	0,41	0,41	0,49	0,41	0,41	0,49	0,41	0,41	0,49
Danska	0,71	0,68	0,67	0,74	0,71	0,70	0,71	0,68	0,67
Estonija	0,68	0,52	0,34	0,7	0,53	0,35	0,68	0,52	0,34
Finska	0,64	0,61	0,58	0,67	0,64	0,61	0,63	0,60	0,57
Francija	0,75	0,65	0,58	0,76	0,66	0,59	0,73	0,63	0,57
Irska	0,52	0,60	0,57	0,52	0,60	0,57	0,57	0,66	0,63
Italija	0,78	0,73	0,55	0,82	0,77	0,57	0,71	0,67	0,50
Latvija	0,54	0,43	0,34	0,62	0,49	0,39	0,54	0,43	0,34
Litva	0,63	0,70	0,61	0,68	0,76	0,66	0,61	0,68	0,59
Luksemburg	0,77	0,87	0,92	0,75	0,84	0,89	0,83	0,93	0,99
Madžarska	0,71	0,82	0,86	0,68	0,79	0,82	0,72	0,83	0,87
Malta	0,67	0,63	0,38	0,75	0,70	0,42	0,53	0,50	0,30
Portugalska	0,68	0,63	0,63	0,7	0,65	0,65	0,67	0,62	0,62
Slovenija	0,68	0,63	0,62	0,74	0,68	0,68	0,61	0,56	0,56
Španija	0,49	0,54	0,49	0,49	0,54	0,49	0,61	0,67	0,61
Švedska	0,68	0,54	0,51	0,72	0,57	0,54	0,65	0,52	0,49

Vir: European Commission, 2006, str. 69-70.

Tabla 5: Napoved stopenj tveganja revščine za starejše od 65 let za moške in ženske za izbrane države EU v letih 2004, 2025 in 2050

	skupaj			moški			ženske		
	2004	2025	2050	2004	2025	2050	2004	2025	2050
Avstrija	0,170	0,225	0,361	0,130	0,183	0,313	0,200	0,256	0,393
Belgija	0,210	0,213	0,246	0,200	0,203	0,234	0,210	0,213	0,247
Ciper	0,520	0,521	0,453	0,480	0,481	0,418	0,550	0,551	0,481
Danska	0,170	0,195	0,198	0,160	0,185	0,187	0,180	0,206	0,209
Estonija	0,170	0,300	0,440	0,070	0,194	0,328	0,220	0,354	0,499
Finska	0,170	0,196	0,217	0,110	0,135	0,155	0,200	0,226	0,247
Francija	0,160	0,241	0,295	0,140	0,217	0,268	0,170	0,252	0,306
Irska	0,400	0,333	0,359	0,340	0,278	0,302	0,450	0,374	0,404
Italija	0,160	0,197	0,347	0,130	0,167	0,313	0,180	0,215	0,356
Latvija	0,140	0,227	0,299	0,070	0,163	0,240	0,170	0,260	0,335
Litva	0,120	0,061	0,133	0,050	0,009	0,063	0,150	0,091	0,163
Malta	0,200	0,235	0,436	0,190	0,226	0,436	0,200	0,229	0,393
Portugalska	0,290	0,331	0,328	0,290	0,329	0,326	0,300	0,342	0,339
Slovenija	0,190	0,233	0,236	0,110	0,154	0,157	0,230	0,270	0,273
Španija	0,300	0,259	0,302	0,270	0,232	0,272	0,320	0,267	0,323
Švedska	0,140	0,252	0,278	0,090	0,201	0,226	0,180	0,291	0,316

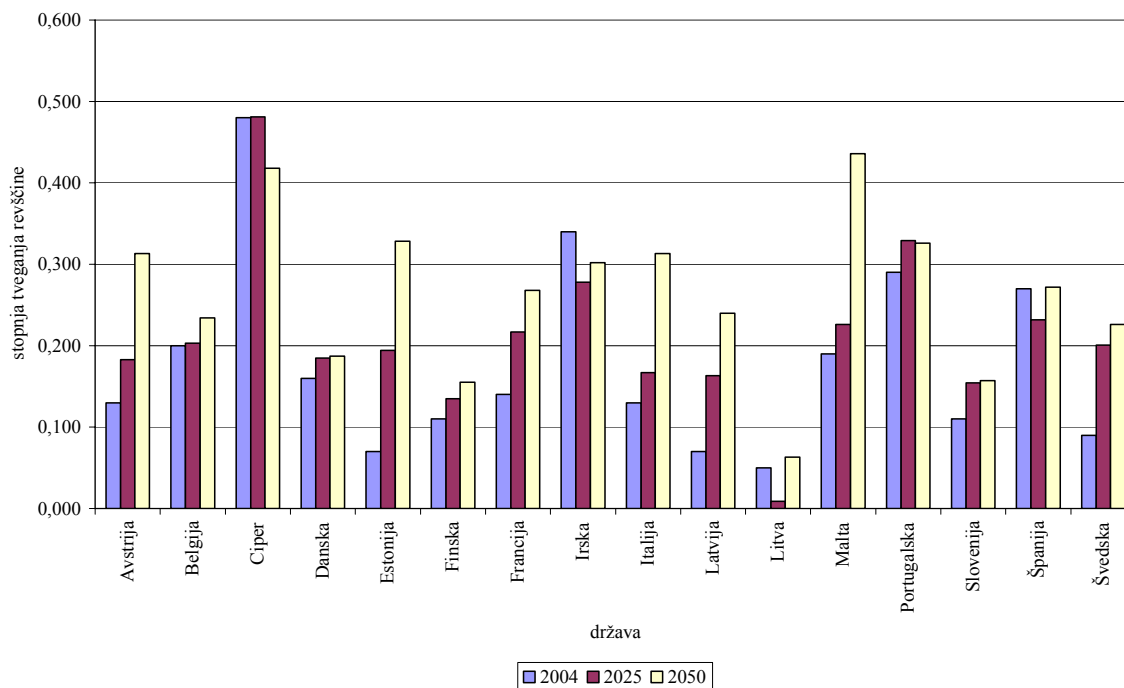
Vir: European Commission, 2006, str. 54.

Tabla 6: Napoved stopenj tveganja revščine za starejše od 75 let za moške in ženske za izbrane države EU v letih 2004, 2025 in 2050

	skupaj			moški			ženske		
	2004	2025	2050	2004	2025	2050	2004	2025	2050
Belgija	0,21	0,213	0,255	0,20	0,204	0,246	0,21	0,213	0,255
Danska	0,23	0,261	0,265	0,25	0,283	0,287	0,22	0,252	0,256
Estonija	0,18	0,341	0,515	0,03	0,197	0,378	0,24	0,404	0,582
Španija	0,34	0,289	0,343	0,32	0,268	0,323	0,35	0,285	0,354
Francija	0,18	0,281	0,348	0,15	0,253	0,322	0,19	0,290	0,357
Irska	0,44	0,357	0,389	0,35	0,266	0,299	0,50	0,407	0,443
Italija	0,15	0,197	0,383	0,12	0,169	0,367	0,17	0,213	0,386
Ciper	0,67	0,672	0,587	0,67	0,672	0,586	0,67	0,672	0,586
Latvija	0,16	0,268	0,358	0,05	0,176	0,279	0,21	0,320	0,412
Litva	0,15	0,077	0,166	0,06	-0,020	0,078	0,19	0,118	0,206
Malta	0,21	0,254	0,504	0,18	0,229	0,512	0,24	0,275	0,477
Avstrija	0,18	0,249	0,418	0,10	0,171	0,346	0,21	0,278	0,446
Portugalska	0,35	0,401	0,397	0,35	0,403	0,399	0,36	0,411	0,407
Slovenija	0,25	0,304	0,307	0,17	0,229	0,233	0,28	0,329	0,332
Finska	0,25	0,282	0,308	0,15	0,184	0,211	0,30	0,332	0,358
Švedska	0,20	0,340	0,372	0,14	0,289	0,323	0,24	0,376	0,407

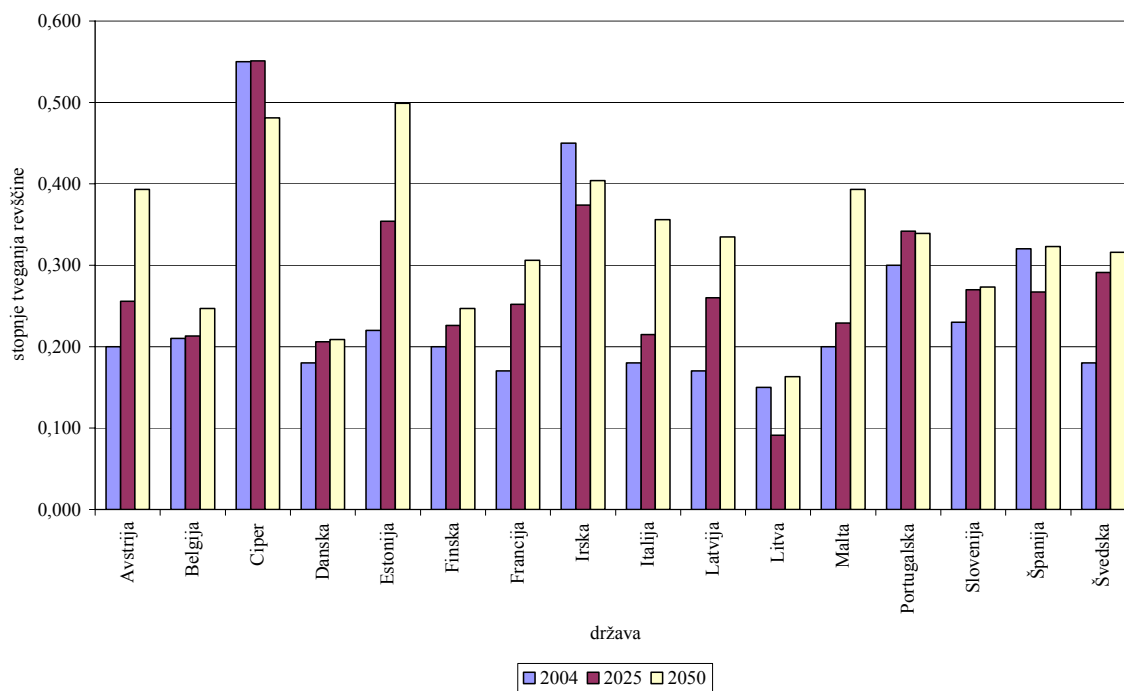
Vir: Zaidi et al., 2006, str. 29.

Slika 4: Stopnje tveganja revščine za moške, starejše od 65 let, v izbranih državah EU za leto 2004, 2025 in 2050

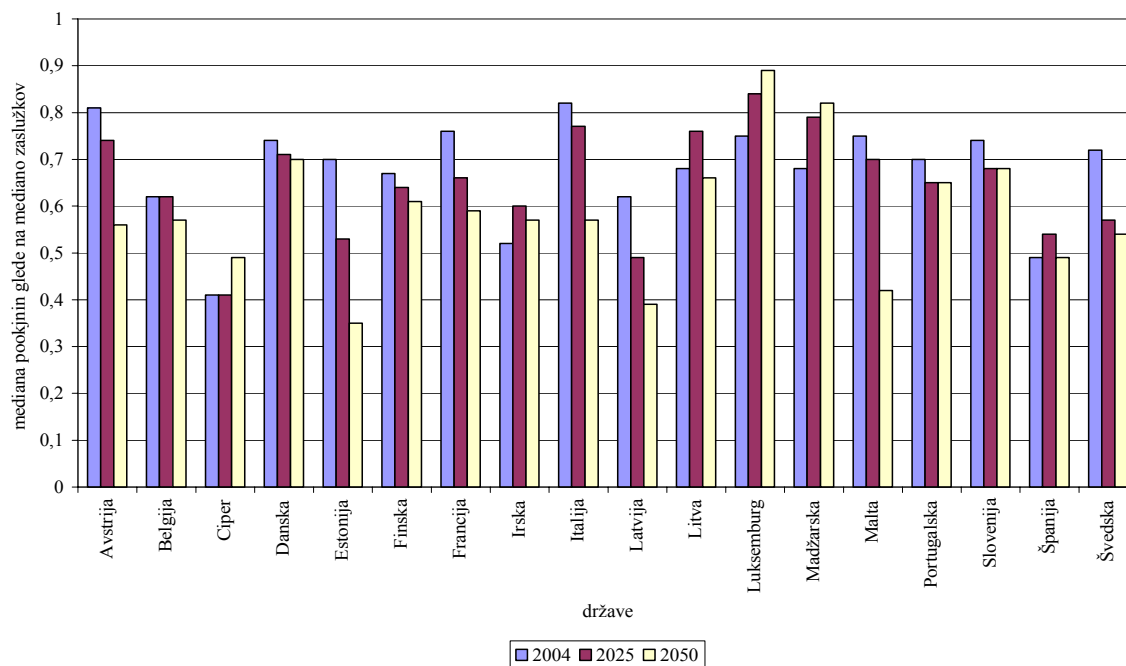
Vir: European Commission, 2006, str. 54; Lastni prikaz.

Slika 5: Stopnje tveganja revščine za ženske, starejše od 65 let, v izbranih državah EU za leto 2004, 2025 in 2050

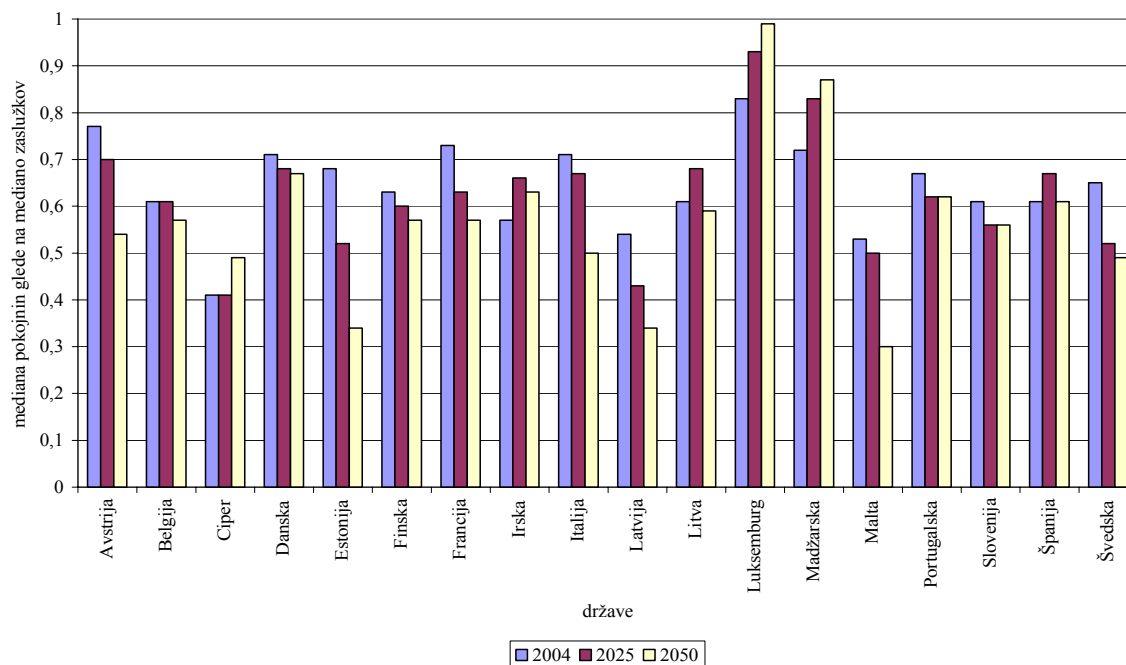
Vir: European Commission, 2006, str. 54; Lastni prikaz.

Slika 6: Mediana pokojnin glede na mediano zaslužkov za moške, starejše od 65 let, v izbranih državah EU v letih 2004, 2025 in 2050

Vir: European Commission, 2006, str. 69-70; Lastni prikaz.

Slika 7: Mediana pokojnin glede na mediano zaslužkov za ženske, starejše od 65 let, v izbranih državah EU v letih 2004, 2025 in 2050

Vir: European Commission, 2006, str. 69-70; Lastni prikaz.